

DANSK
DENDROLOGISK
ÅRSSKRIFT

BIND V
3

UDGIVET *af* DANSK DENDROLOGISK FORENING

1976

DANSK
DENDROLOGISK
ÅRSSKRIFT

Udgivet af

DANSK DENDROLOGISK FORENING

BIND V

3

1976

KØBENHAVN . EGET FORLAG

© DANSK DENDROLOGISK FORENING

Trykt hos A/S Holbæk Ekspresstrykkeri

INDHOLD

EMIL HARTMANN 1912 – 1975	5
SVEND TH. ANDERSEN og KENT HAVEMANN: Skærmelm på Krenkerup/Ulmus laevis at Krenkerup	7
OLAF OLSEN: <i>Polylepis australis</i> Bitter. En ny hårdfør vedplante for Danmark/ <i>Polylepis australis</i> Bitter. A new ligneous plant hardy in Denmark	21
F. GÜNTHER CHRISTENSEN: Viborgs Arboret i Charlottenlund. Historiske brudstykker/Viborg's Arboretum at Charlottenlund. Historical notes	32
Ekskursioner:	
Syd-England 2.-9. juni 1975	46
Österlenekursion 16.-17. augusti 1975	50
Vestre Kirkegård og Carlsbergs Haver 27. september 1975	51
Beretning for 1974	53
Rhododendron-kredsens virksomhed 1974	54
Fonden for Træer og Miljø	56

Forsidevignet
Gren af *Polylepis australis*
Botanisk Have, København
af
Lars Feilberg

EMIL HARTMANN
1912 – 1975

Hortonom Emil Hartmann, Arboretet, Hørsholm døde den 19. januar 1975, 62 år gammel. Et aktivt og elskeligt menneske, som alle satte meget højt, er gået bort efter et halvt års sygdom.

Emil Hartmann fik en bred og grundig faglig uddannelse, efter at han allerede som dreng havde syslet med havebrug. Vilvorde, Botanisk Have, Ohlsens Enke, I.P. Hartmann i Gent var hans læresteder. Efter eksamen i 1939 arbejdede han i tretten år for dels danske, dels udenlandske frøfirmaer, blandt andet Hjalmar Hartmann og Co. i København.

Emil Hartmann var meget slægtsbevidst, frøfirmaet Hartmann tilhørte dog en helt anden gren, men hos sin faster på godset Fuglsang, fru Bodil Neergaard, barnebarn af komponisten I.P.E. Hartmann, blev han overgartner; her faldt han godt til, og i den tid kom han i forbindelse med mange godser, en kontakt han bevarede og satte pris på.

Skønt livet på Fuglsang med koncerter og andet kulturliv var helt efter hans smag, sagde han dog fra i tide og fik efter en stu-

dierejse en foreløbig ret løs ansættelse på Arboretet i Hørsholm. De nitten år her blev hans bedste år. I Arboretet kom hans gartneriske kunnen og indsigt rigtig til udfoldelse til glæde for os alle, og han fik ryddet op i mange overfyldte busketter. I kollegers og andre medarbejderes kreds var han ofte det strålende midtpunkt; men han forstod også at lytte, som for eksempel når hans ven og chef gennem ti år, dr. Syrach-Larsen, holdt forsamlingen fangen med sine fortællinger og planer for Arboretet. Emil Hartmann var selv den fødte vejleder og guide, og talrige er de selskaber og enkeltpersoner, der har nydt godt af hans inciterende førerskab især i Arboretet, men også i Forstbotanisk Have, som han fik overdraget den daglige ledelse af. De to områder har blandt andet til opgave at levere undervisningsmateriale til Landbohøjskolens botanik- og anden undervisning; også på dette område engagerede han sig fuldt og helt.

Emil Hartmann gjorde sig i det hele taget særdeles populær til mange sider ved sit livfulde væsen og positive virke; aktiv i bestyrelsen for den lokale kammermusikforening og ikke mindst i Dansk dendrologisk Forening, hvor vi nød godt af hans vitalitet og sagkundskab. Han var fra 1961 til sin død næstformand i foreningen og en skattet redaktør af årsskriftet. Det var et i perioder meget stort arbejde han dermed havde påtaget sig. Fra forgængerens tid udkom årsskriftet kun hvert andet år eller så; men Hartmann arbejdede hen imod at det skulle komme til at svare til betegnelsen årsskrift; og fra 1973 er det da også lykkedes.

Noget større skriftligt dendrologisk arbejde er ikke kommet fra hans hånd, men ikke få ekskursionsberetninger, anmeldelser og småindlæg finder vi i årsskriftet med hans underskrift. Og han skyede ingen ulejlighed, når det gjaldt en direkte kontakt med trykkeriet; det er således adskillige rejser til Andelsbogtrykkeriet i Odense han har foretaget for at sikre sig den rigtige opsætning. Også i det øvrige foreningsarbejde var han aktiv og hjælpsom til det yderste, blandt andet ved tilrettelæggelse af ekskursioner.

Hos sin hustru Mee og hos deres børn hentede han megen inspiration og hjælp ikke mindst i sit sidste leveår. Selv om vi til tider ikke rigtig kunne kende den før så festlige Hartmann, så vil vi kun mindes ham som det glade og inciterende menneske og den strålende personlighed.

JOHAN LANGE

SKÆRMELM PÅ KRENKERUP

af

SVEND TH. ANDERSEN og KENT HAVEMANN

*Danmarks Geologiske Undersøgelse,
Thoravej 31, 2400 København NV.*

Indledning

Forekomsten af skærmelm (*Ulmus laevis* Pall.) i Danmark er udførligt behandlet af Jens Østergaard i den allerførste artikel i dette tidsskrift (1950). Østergaard opregnede de af ham kendte forekomster i Danmark, såvel plantede som formodet forvildede, ialt 114 træer, hvoraf den største bestand er alléen ved Sct. Hans Hospital ved Roskilde med 54 træer. En af Johannes Iversen konstateret forekomst i Vignæs skov vistest at være plantet, og Østergaard konkluderede at »Arten er næppe vildtvoksende i Danmark; den træffes i forskellige egne af landet som plantet og, som det synes, muligvis ganske få steder forvildet, men den har ikke noget sted fået større udbredelse og træffes kun hist og her som enkelt træ eller mindre plantninger« (se også Ødum 1968).

Efter at skovrider H. Dons, Krenkerup Gods ved Saksøbing, havde gjort den førstnævnte forfatter til denne artikel opmærksom på skovhistoriske forskningsmuligheder i Krenkerups skove, opdagedes i 1970 enkelte forekomster af skærmelm. Senere har skovrider Dons gjort os opmærksom på andre enkeltstående træer eller smågrupper af elm spredt i Krenkerups skove, som alle har vist sig at være skærmelm. Enkeltstående, plantede træer findes i parken ved Krenkerup Gods (Lange 1974) og ved Rosenlund og Nielstrup Gård. I 1971 opdagede førstnævnte forfatter ved gennemgang af Haveskoven en bevoksning på ca. 100 træer af skærmelm. Denne bevoksning er blevet nærmere undersøgt af forfatterne til denne artikel. Skovelm er meget sjælden i Krenkerups skove.

Skærmelms udseende og udbredelse

Skærmelmen er let kendelig på sine randhårede frugter, lange frugstilk samt på bladform og -nervatur. Træet har i bestande en smuk rank vækst, har ofte vanris langs hele stammen og udvikler karakteristiske brætrødder (fig. 1 og 2). Pollenkornene er vanskelige at kende morfologisk fra andre elmarter, men adskiller sig ved poreantal og kan erkendes ved statistiske undersøgelser i hvert fald

Fig. 1. Skærmelm i bevoksningen på tørvebund i Krenkerups Haveskov. Endvidere ses eg og ask. I baggrunden bøgeskov (set mod nordvest).
Ulmus laevis in the stand at Krenkerup, together with oak and ash.

hvis arten forekommer i mere eller mindre rene bestande (Stockmarr 1970, 1974).

Skærmelmens udbredelsesområde er beskrevet af Østergaard (1950, kort i Walter 1970). Dens nord- og vestgrænse forløber gennem det sydlige Finland, Østersøens nordkyst med enkelte forekomster på Öland, det sydlige Holsten og Østfrankrig. Ifølge pollenanalytiske undersøgelser var den den først indvandrede elm-art i Finland og Randstaterne i Præborealtid (se Stockmarr 1970). Der er ikke påvist eentydigt fossilt pollen af skærmelm i Danmark, men det skal bemærkes, at spredte forekomster ikke kan erkendes pollenanalytisk og at materiale fra Lolland hidtil ikke er undersøgt (se Stockmarr 1970).

Fig. 2. Skærmelm i Haveskoven. Man ser vanris, brætrødder og rodsystem blotlagt ved sammensynkning af tørvelaget.

Ulmus laevis at Krenkerup. The root system has been exposed due to compaction of the peat.

I sit naturlige udbredelsesområde forekommer skærmelm sammen med ask, andre elmearter og eg på flodsletteleerets øverste zone («Hartholzau») og sammen med el, ask, eg og hæg på eutrof tørvebund af 0,5–1 m tykkelse («Bruchwald»). Dens forekomster er i nutiden blevet stærkt indskrænket ved menneskets indvirkning (se Ellenberg 1963).

Skærmelm i Krenkerup Haveskov

Haveskoven danner den sydvestlige afslutning af Krenkerup Slotspark, hvis historie er omtalt af Johan Lange (1974). Den afgrænses mod sydvest af et vandløb, der afvander de lavtliggende områder fra Døllefjælde syd om Krenkerup og ud til Saksøbing Ådalen. På matrikelkortet fra 1841 (udsnit på fig. 3 efter kopi på Krenkerup) var områderne nordøst for vandløbet bevokset med sumpskov (Ganse Mose) bortset fra selve Haveskoven (Hauge Skoven, fig. 3), der er angivet som løvskov. Sydvest for vandløbet er angivet åbne marker (Kartofte Marker). Den vej, der nu fører fra Slotsparken gennem Haveskoven og Kartoffeporten til Kartoffe, var ikke anlagt i 1841. Størstedelen af den omtalte sumpskov er senere ryddet og inddraget til marker eller enge og kun et område, der danner den

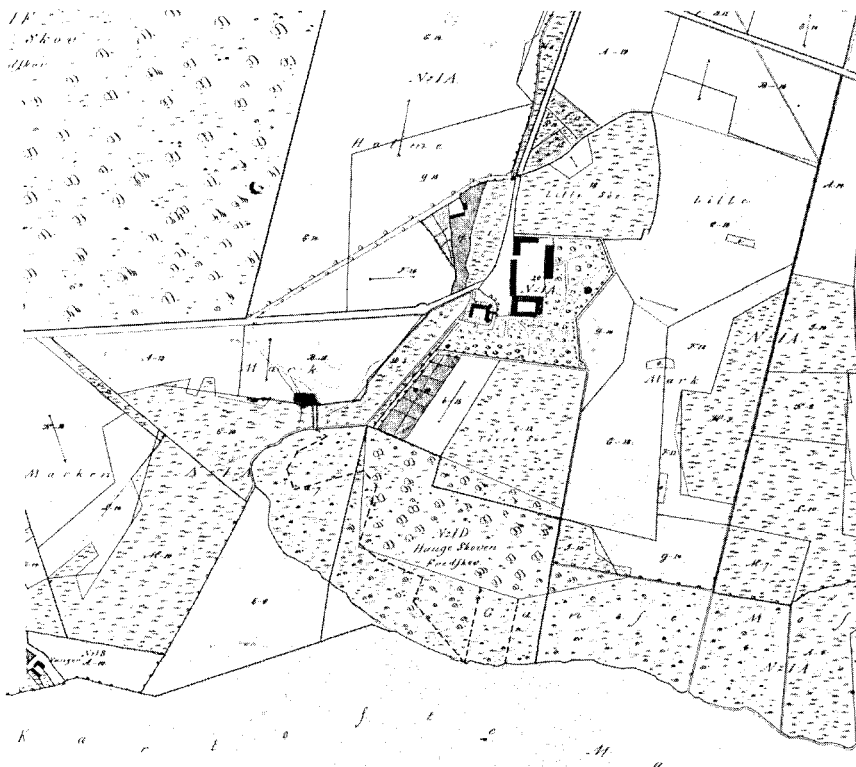

Fig. 3. Udsnit af matrikelkort fra 1841 med Haveskoven og den tilstødende sumpskov. Original på Krenkerup. De stiplede linier angiver blyantslinier på originalkortet, formentlig indtegnet i planlægningsøjemed.
 Section of a map from 1841 showing Haveskov and the former extent of the carr forest.

nuværende Haveskovs sydhjørne (ved Kartofteporten), er bevaret. Nogle blyantslinier på Krenkerups kopi af matrikelkortet er øjensynligt udført i planlægningsøjemed. De angiver blandt andet den gamle skovs nuværende begrænsning mod vest (gengivet på fig. 3).

Størstedelen af Haveskoven er en 200-300 årig bøgeskov, men træernes alder er ikke i øjeblikket fastslået nærmere. Træerne er højstammede og tætstående og skoven har været skånet for hugst og kreaturgræsning og er bevaret uændret til i dag takket være ejernes pietetsfølelse. Bøgeskoven står på svagt kuperet moræneler, som ud mod vandløbet afgrænses af tørvelag, som har båret den tidligere nævnte sumpskov. Den bevarede del af sumpskoven består af el, ask, skærmelm, eg, enkelte hæg og forvildede ahorn og hestekastanier. Et område på knapt 2 ha, omfattende sumpskoven

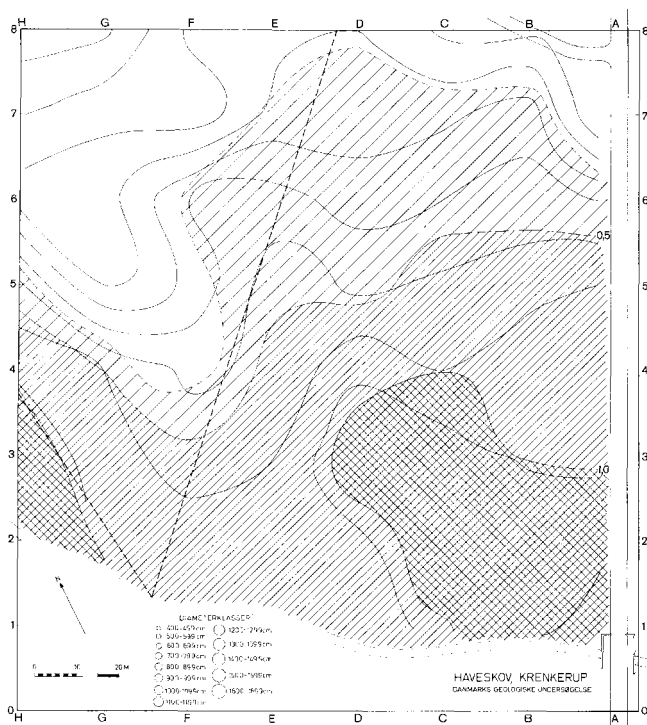

Fig. 4. Det opmålte område i Haveskov. Overfladekonturer med 0,5 m højdeforskel og tørvelagets tykkelse (skraveret). Blyantslinier fra matrikelkort fra 1841 indtegnet (stiplede rette linier). Diameterklasser for træer på trækortene fig. 7–9. The surveyed area in Haveskov. Surface contours with 0.5 m intervals and thickness of the peat.

og de tilgrænsende dele af bøgeskoven, er blevet opmålt med kortlægning af træbestanden og nivellementer og målinger af tørvelagets tykkelse i et kvadratnet med 20 m mellem hovedpunkterne. Endvidere er der udført foreløbige pollenanalyser fra tørvelaget.

Tørvelagets udbredelse

Det opmålte område med terrænkurver og angivelse af tørvelagets tykkelse er vist på fig. 4. Kartoffevejen og Kartoffeporten samt det afgrænsende vandløb er også vist. Endvidere er indtegnet det omtrentlige forløb af blyantsstregene på Krenkerups kopi af matrikelkortet fra 1841. Den skrå linie i områdets vestlige del falder sammen med skovens vestgrænse. Betydningen af linien tværs gennem området vil blive diskuteret senere.

Tørvelaget er tykkest, over 1 m, i områdets sydlige og vestlige del og disse partier adskilles af en lav ryg i undergrunden. På tør-

ven er de ældre træers rodsystemer blottede, og det kan skønnes at tørvens overflade tidligere har været ca. 1 m højere end nu i det dybeste område. Tørvens sammensynkning skyldes en meget kraftig uddybning og regulering af vandløbet, formodentlig engang i forrige århundrede. På grund af afvandingen har tørvn helt ændret karakter. Den er nu ganske tør i overfladen, er stærkt gennemgrævet af regnorme, og bærer en frodig muldbundsflora, som helt afviger fra den oprindelige bundflora. På de dybeste steder består moselagene af 1,5 m tørv, 0,5 m gytje, hvorunder findes senglacialt ler.

Træarternes størrelsesfordeling og alder

De opmålte træarters fordeling i diameterklasser er vist på fig. 5. Unge træer mindre end 40 cm diameter er hyppige hos bøg, ask og skærmelm, dominerer hos ahorn og er sjældne hos eg og el. Store træer med diameter på 1,0–1,5 m er hyppige hos bøg, eg og ask.

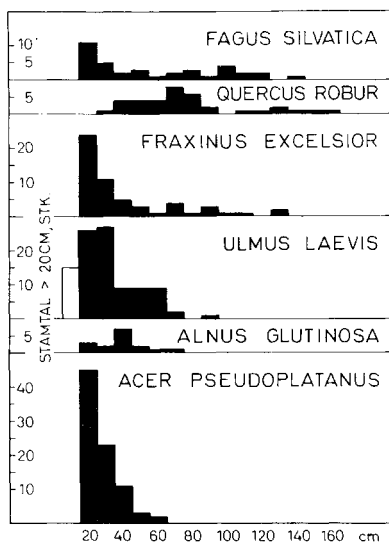

Fig. 5. Fordeling af de opmålte træer i diameterklasser.
Diameter distributions of the trees in the surveyed area.

Tilvækstkurver baseret på årringsmålinger af borekerner fra de to største skærmelme og den største ahorn er vist på fig. 6. Borekernerne passerede tæt forbi marven, og tykkelsen af de inderste årringe er skønnet. De store skærmelme er omkring 120 år gamle, hvortil skal lægges tidsrummet for deres vækst til ca. 1 m højde,

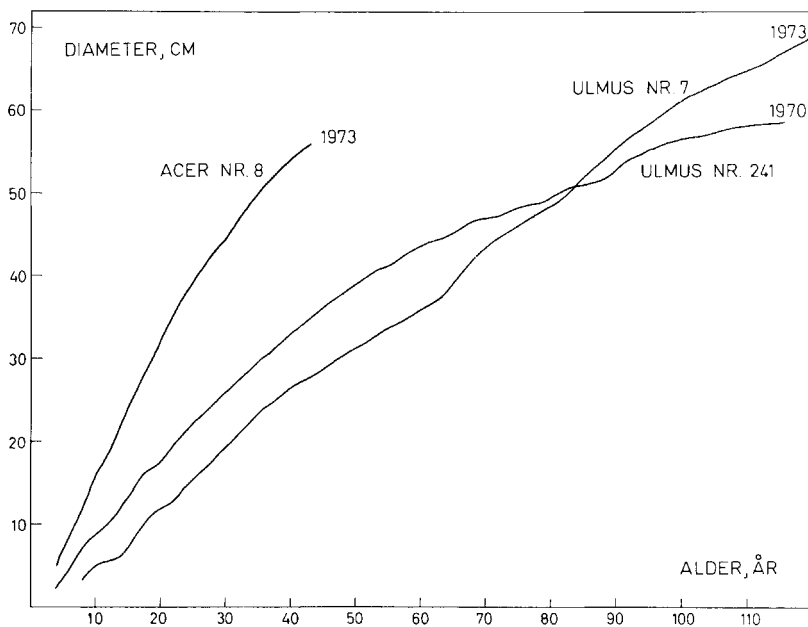

Fig. 6. Tilvækstkurver for de to største skærmelme og den største ahorn. Diameter increments for two *Ulmus laevis* and *Acer pseudoplatanus*.

hvor borekernerne er udtaget, måske 10 år. Træerne er således spiret på et tidspunkt mellem 1840 og 1850. Træer med diameter over 40 cm er over 70 år gamle, det vil sige fra før århundredskiftet.

Den undersøgte ahorn er ca. 50 år gammel og alle ahorn på området må således antages at være spiret senere end ca. 1920.

Træarternes fordeling

Bortset fra ahorn har de fleste større træer, stående på tørv, som nævnt mere eller mindre blottede rodsystemer. Det kan derfor formodes, at de er vokset op før tørvens afvanding gjorde sig gældende, altså under naturlige forhold. På kortene fig. 7–9 er vist udbredelsen af træer af bøg, eg, ask, el og skærmelm med diameter over 40 cm i forhold til tørvelagets tykkelse.

Bøg er næsten eneherkende på muldbunden uden for tørv. Kun i et lille område findes her eg og ask. Dette kan skyldes, at der på dette sted har været en eventuelt kunstigt frembragt lysning.

Eg er næsten helt begrænset til tørvelag med op til 0,5 m tykkelse, det vil sige, på bund der har været for fugtig for bøgen. På området mellem de to dybeste partier, som måske har haft noget

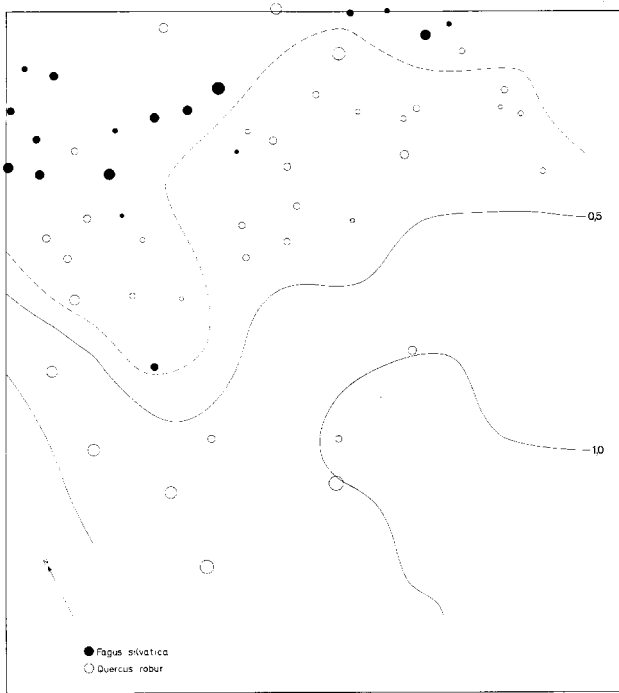

Fig. 7.

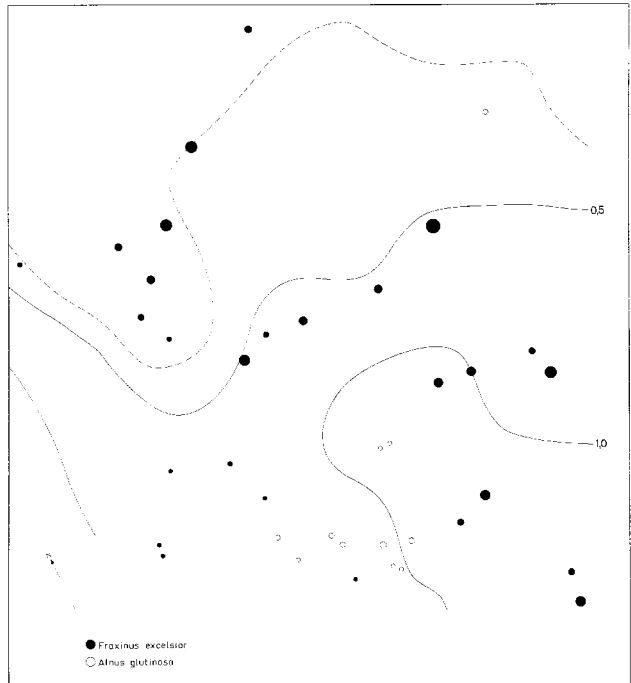

Fig. 8.

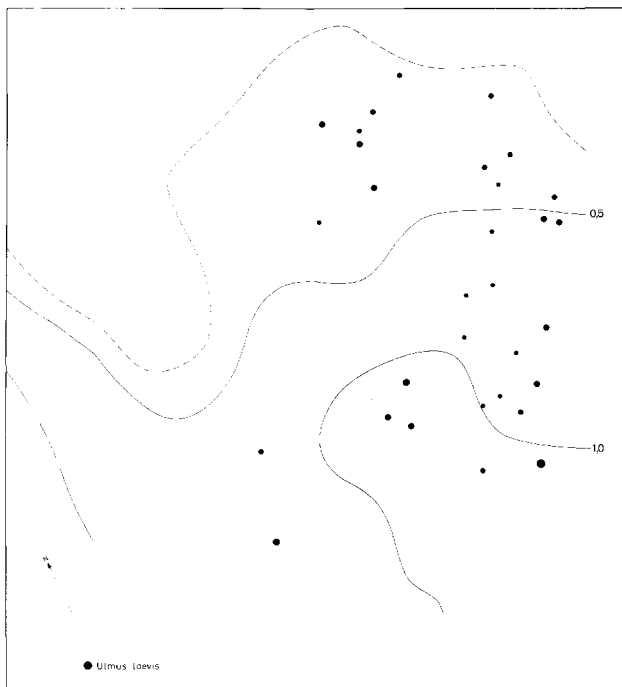

Fig. 9.

bedre afløb, går den ud på tørv på op til 1 m mægtighed.

Ask forekommer især på tørv over 1 m tykkelse, det vil sige uden for egezone, mens el er begrænset til de dybeste partier samt til området langs vandløbet. Sidstnævnte forhold kan være betinget af den bedre lystilgang her, idet vandløbet har dannet grænsen til de åbne Kartoffemarken. Ellen er som bekendt lyskrævende i ungdomstadiene.

Skærmelmen forekommer i en bred zone på det tørvedækkede område, men undgår dog det dybeste parti.

Alt i alt fremviser det opmålte område en meget smuk, naturlig zonerings af træarternes forekomst: Bøg på den høje muldbund, eg på den øvre tørvezone og ask og el på de dybeste partier. Skærmelmen indgår naturligt i dette billede. Den forekommer i egezone og den øvre del af aske-elle-zonen. Voksestedet svarer således ganske til dens naturlige voksesteder i Mellemeuropa.

De selvsåede ahorn forekommer spredt. Nogle af de større træer står på det dybeste tørveparti, hvor de er vokset op efter tørvens sammensynkning. Tre hestekastanier står også på det dybeste tørveparti.

På kortet fig. 10 er vist alle træer med diameter 20-40 cm, det vil

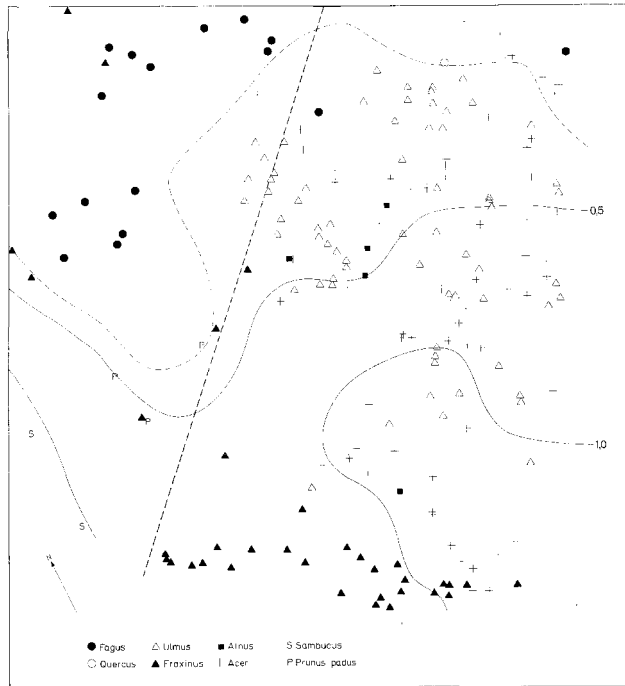

Fig. 10. Træer med diameter 20-40 cm.
Trees with diameters 20-40 cm.

sige ganske unge træer. Bøg, skærmelm og ask er rigeligt repræsenteret i deres naturlige zoner, idet ask dog er særlig hyppig langs vandløbet. Sandsynligvis er denne opvækst blevet fremmet ved vandløbets uddybning. Eg og el er svagt repræsenteret, hvilket også fremgår af diameterfordelingen på fig. 5. Unge ahorn forekommer rigeligt. På dette kort er indtegnet den tidligere omtalte blyantslinie på matrikelkortet fra 1841. Dens betydning er ukendt, men det kan ses på fig. 10, at der uden for denne linie praktisk talt kun forekommer unge træer af bøg og at de unge skærmelm, ask og ahorn næsten kun findes inden for linien. Det er nærliggende at formode, at der med blyantslinien er planlagt et vildthejn, som er blevet anlagt omtrent på dette sted. Råvildt foretrækker som bekendt knopperne af andre træarter end bøg. Der mangler dog konkrete oplysninger om et vildthejn, og der er ingen spor deraf i terrænet i dag.

Pollenanalyser

Tørvelagene i Haveskoven er ikke helt velegnede til pollenanalyse, idet de øverste lag er omblandet af regnorme og de yngste lag mu-

ligvis er helt fjernet ved iltning efter afvandingen. Der er hidtil kun udført en foreløbig undersøgelse, men det fremgår heraf, at den nuværende bevoksning af eg, ask, el og elm har eksisteret siden bøgens indvandring, det vil sige i ét til to tusind år. Elmepollenet er dog ret sparsomt, og artsbestemmelse har hidtil ikke været mulig.

Er skærmelmen på Krenkerup vildtvoksende?

Skærmelmens stilling som naturligt skovtræ har været omtalt i indledningen. På Krenkerup er der fremkommet nye oplysninger.

De spredtstående skærmelme i Krenkerups skove står alle på karakteristiske voksesteder på kanten af enge og små mosehuller. Den største af disse, i Radsted Dyrehave, havde en diameter på 1,80 m i 1956. Den er siden væltet, men stubben er endnu bevaret. I Maltrup Skov findes to eksemplarer med 1,34 og 1,25 m tværmål i brysthøjde. Regnes med den gennemsnitlige diameter-tilvækst på 6 mm, som er målt i Haveskoven, får disse træer en alder på 200 – 300 år. Regnes med 9 mm, som er målt på et fritstående træ i Hegningen, fås en alder på 150 – 200 år. Skærmelmen i Radsted Dyrehave er således ældre end midten af 1700-tallet og må anses for vildtvoksende, hvilket også gælder med stor sandsynlighed for træerne i Maltrup Skov. De andre, yngre skærmelme står så fjernt, at en selvspredning af frø fra de omtalte plantede træer ikke er mulig og plantning forekommer usandsynlig, hvilket også er skovrider Dons' opfattelse. Det er nærliggende at tro, at disse træer også er vildtvoksende. Det kan derfor fastslås, at skærmelmen er vildtvoksende på det nordøstlige Lolland.

Den store bestand i Haveskoven forekommer i betænkelig nærhed af slotsparken, og det kan ikke benægtes, at der forekommer forvildede ahorn og hestekastanier på stedet. Disse er dog betydeligt yngre end skærmelmebestanden og det fremgår af den ovenstående beskrivelse, at skærmelmen indgår i et helt naturligt skovsamfund, som tidligere har haft en stor udbredelse og er af stor ælde, og som ganske svarer til de sumpskove, hvor skærmelmen findes i sit hovedudbredelsesområde. De ældste nulevende skærmelme stammer fra 1840'erne. På dette tidspunkt tilhørte Krenkerup Lensgrevinde Ida Reventlow, gift med baron Dortmund Gersdorf, der betegnes som en ivrig haveven, og som indkøbte træer og buske i udlandet (disse oplysninger stammer fra et utrykt manuskript af gartner Chr. Jørgensen fra 1905, venligst udlånt af professor Johan Lange). Mange træer i parken stammer fra denne tid, og de

Fig. 11. Skærmelm i Maltrup Skov. Diameter 1,34 m.
Ulmus laevis in Maltrup Forest. Diameter 1.34 m.

plantede skærmelme i parken kan hidrøre herfra. En frøspredning fra disse plantede træer til Haveskoven kan først have fundet sted 30-40 år senere, da skærmelm først sætter frø i denne alder (Firbas 1949), og de ældste træer i Haveskoven kan ikke være kommet dertil på denne måde. Man kunne i stedet tænke sig, at de ældste skærmelme i Haveskoven er udplantet fra parken. Dette forekommer dog ikke særlig sandsynligt; det kan vel snarere tænkes, at man har skånet dette parti for at bevare en stump af de tidligere så udstrakte naturlige sumpskove.

På baggrund af skærmelmens forekomst ved Krenkerup er det nok værd at overveje, om ikke nogle af de af Østergaard (1950) som forvildet nævnte forekomster på Fyn, Lolland, Møn og Bornholm også er naturlige.

Haveskovens fremtid

Det har været nævnt, at Krenkerups ejere har udvist stor pietet overfor Haveskoven, således at den i dag fremtræder som en enestående gammel naturskov. Skærmelmens forekomst gør den ikke mindre interessant, og det vil være meget værdifuldt, hvis den nuværende ejer vil kunne bevare Haveskoven i fremtiden. Vi har mødt stor forståelse og gæstfrihed hos godsejer Reventlow Grinling og hos skovrider Dons.

De gamle asketræer er nu i forfald, muligvis fremskyndet ved tørvens udtørring, og vil blive erstattet med de forvildede ahorn, men skærmelmen er særdeles livskraftig og vil sammen med den øvrige træbestand kunne bestå i lang tid. Det vil også være ønskeligt at bevare de spredtstående skærmelme i Krenkerups skove.

Efterskrift

Trækort og terrænkort er opmålt af Kent Havemann og cand. scient. Lars Jensen. Tørvelaget er opmålt af Svend Th. Andersen og Lars Jensen. Arringsmålingerne er udført af Kent Havemann på borekerner udtaget af museumsbetjent Mogens Jacobsen, Nationalmuseet, med udstyr udlånt af dettes naturvidenskabelige afdeling. For sidstnævnte rettes en hjertelig tak til overinspektør, dr. phil. J. Troels-Smith. Krenkerups ejer og skovrider H. Dons takkes på det hjerteligste for udvist gæstfrihed.

Summary

The occurrences of *Ulmus laevis* Pall. known hitherto in Denmark

have been considered planted or escaped from culture. In 1970 and 1971 scattered individuals and a stand of about 100 trees were observed in the woods belonging to the estate Krenkerup south of Saks København on Lolland. The larger stand occurs in a carr forest which is a part of a larger beech wood, called Haveskov. The carr forest is a relic of a formerly large carr forest, which has been cleared since 1841 (fig. 3). Oak, ash, and alder grow on peat. *Ulmus laevis* occurs in the oak zone and the upper ash-alder zone in a perfectly natural habitat, and pollen analyses suggest that the tree community has existed for a long time. The oldest *Ulmus laevis* derive from the 1840's. A few trees found in the adjacent park of the estate were probably planted at about that time, and the old trees in the stand cannot have derived from them by spontaneous seed dispersal. It seems more likely that the stand is natural. The trees found scattered in the woods at Krenkerup are certainly natural. The oldest specimen dates from the middle of the 18th century or earlier.

LITTERATUR

- ELLENBERG, H., 1963: Vegetation Mitteleuropas mit den Alpen in kausaler, dynamischer und historischer Sicht. Einführung in die Phytologie. Von H. Walter, Bd. IV, Teil 2. Eugen Ulmer, Stuttgart.
- FIRBAS, F., 1949: Spät- und nacheiszeitliche Waldgeschichte Mitteleuropas nördlich der Alpen. 1. Band. Gustav Fischer. Jena.
- LANGE, J., 1974: Krenkerup 20. juni 1972 (ekskursionsberetning). Dansk Dendrol. Årsskr. bd. 4, s. 71-86.
- STOCKMARR, J., 1970: Species identification of *Ulmus* pollen. Danm. Geol. Unders. IV. Rk., bd. 4, nr. 11.
- STOCKMARR, J., 1974: SEM studies on pollen grains of North European *Ulmus* species. Grana, bd. 14.
- WALTER, H., 1970: Arealkunde. 2. Auflage, neubearbeitet von H. Straka. Einführung in die Phytologie. Von H. Walter, Bd. III, Teil 2. Eugen Ulmer, Stuttgart.
- ØDUM, S., 1968: Udbredelsen af træer og buske i Danmark. Bot. Tidsskr., bd. 64, s. 1-118.
- ØSTERGAARD, J., 1950: Skærm-elm, *Ulmus laevis* Pall. Et bidrag til vor viden om artens forekomst og trivsel i danske haver, parker og skove. Dansk Dendrol. Årsskr. bd. 1, s. 1-38.

POLYLEPIS AUSTRALIS BITTER

En ny hårdfør vedplante for Danmark

af

OLAF OLSEN

Universitetets Botaniske Have

Ø. Farimagsgade 2 B, 1353 København K.

I årene 1948–1953 var lektor J.P. Hjerting ansat som plantesamler for universitetet i Tucuman, Argentina, og indsamlede under rejserne et omfattende frømateriale til Universitetets Botaniske Have i København.

Blandt det frø, som spirede villigt, var en indsamling af *Polylepis australis* Bitter, høstet 7. marts 1949 ved Estancia Las Pavas, ca. 80 km sydvest for Tucuman i en højde af 2.600 m. Planten blev dyrket i et koldt tempereret væksthuse som potteplante og udvikledes hurtigt til en ret omfangsrig busk. Arten blev bestemt og optaget i samlingen den 11. 8. 1951, og den første frøhøst blev noteret i 1961.

Det var nærliggende at prøve en plante under frilandsforhold, netop fordi den var indsamlet i et område med et ret udsat klima, og i 1962 plantedes et eksemplar i udkanten af et lille stenanlæg for amerikanske planter. Forsøget resulterede i en glædelig overraskelse. Busken har igennem 13 år vist sig hårdfør, uden mindste påvirkning af skiftende vejrlig om vinteren, og tilvæksten har været støt med en tendens i de senere år til at vokse forholdsvis mere i bredden end i højden. I Botanisk Haves Beretning for 1970 omtales *Polylepis australis* kort, og efter en første opmåling var målene for højden 2,60 m, for udstrækning ca. 3 m og nederste stammediameter for hver af de fire største stammer 10 cm. En fornyet opmåling i juli 1975 gav en højde på 3,10 m og et dækket areal på ca. 5,10 x 3,80 m. De fire stammers mål udgør 7 – 10 – 10 – 12 cm i diameter i 1 meters højde, og stammediameteren ved jordoverfladen er ca. 25 x 35 cm, sammenlignet med de fire grundstammers mål i 1970 en ret betydelig tilvækst for de sidste 5 år. Som et tegn på hårdførhed kunne man også regne, at de yngste blade ved skudspidserne forbliver vintergrønne og bevares funktionsdygtige ind i det kommende år. I de forløbne 13 år er der aldrig iagttaget svidninger på skudspidsernes blade.

Polylepis hører systematisk til *Sanguisorbeae* under *Rosaceae* med ca. 35 arter og varieteter, der er omtalt i en revision over

slægten *Polylepis* af Georg Bitter i Botanische Jahrbücher fra 1911. Fra nogen side betvivles, at det opstillede antal arter vil kunne opretholdes, idet man mener, at der er tale om færre arter med store variationsbredder.

Gruppen *Sanguisorbeae* har et udbredelses-centrum på den sydlige halvkugle, medens slægten *Sanguisorba* må betragtes som en nordlig udløber. Af træagtige slægter, der har stor habituel lighed med *Polylepis*, findes i Syd Afrika og med nogle enkelte forekomster i Øst Afrika vedplanteslægten *Cliffortia* med 80 arter. Fra Abessinien kendes *Hagenia abyssinica*, Kosso-træet med eenkønnede blomster, og fra Makaronesien slægten *Bencomia* med 3 arter.

De vigtigste systematiske kendetegn for gruppen *Sanguisorbeae* er, at 1 eller 2 frugtblade er vokset sammen dels indbyrdes, dels med underbægeret. Slægterne har et krukke- eller klokkeformet underbæger, som vokser noget under frugtmodningen og vedbliver at omslutte de nøddeagtige småfrugter. Fra underbægeret dannes lister eller vinger til hjælp for spredning af frugten. De ubetydelige, grønne blomster med penselformede ar er tilpasset vindbestøvning.

Alle *Polylepis*-arter er vedplanter, spændende fra buske til små træer, med en påfaldende fordeling af bladene på grenene, idet bladene på unge skud er tæt stillede mod skudenderne, medens den nedre korte bladløse stængeldel på et senere tidspunkt vokser betydeligt i længden. Den karakteristiske skudbygning hos *Polylepis* har sin årsag i dette særprægede vækstforløb, et skifte imellem kortledelede skud med tætstillede blade og lange bladløse stængelled.

En nærmere undersøgelse af forgreningen hos arten *Polylepis australis* viser, at skudopbygningen veksler imellem et langt bladløst skudstykke, oftest ca. 7 cm langt, og en kort skuddel, hvor bladene sidder ganske tæt, ved grunden omgivet af bladskeder, der er sammenvoksede ved randene. På ældre grene ses de blivende, tørre og brune bladskeder. Det nederste blad har kun et småblad og intet akselskud, blad nr. 2 har 5 småblade og et skud i bladhjørnet, blad nr. 3 har 5 eller 7 småblade og som oftest også et akselskud. De følgende blade har 7 småblade og udvikler ikke akselskud samme år som andet og tredje blad. I det følgende år udvikles blomsterstande fra de øvre bladhjørner, ligesom akselskud kan udvikles her. I sit hjemland udvikles vist normalt kun een skudgeneration om året, medens Havens eksemplar oftest danner op til 4 skudgenerationer i løbet af et år.

For øvrigt kan man iagttagelse samme vækstforløb for kimplanter. Efter spiring ses 2 ovale, ca. 5 mm lange kimblade og en meget

Fig. 1. Frøplante i juli-august, næsten udviklet til overvintringsstørrelse. Ca. $\frac{1}{2}$ x nat. størrelse.

Seedling in July-August, nearly developed to overwintering size.

Fig. 2. Nærbillede, som viser skudbygningen hos *Polylepis australis*. Ca. $\frac{1}{2}$ x nat. størrelse.

Close-up showing the ramification in *Polylepis australis*.

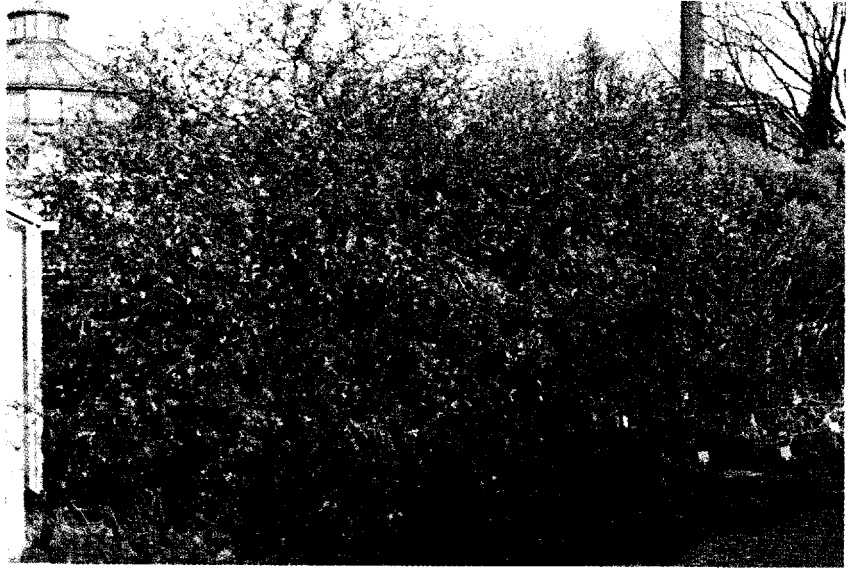

Fig. 3.

Fig. 4.

Fig. 5.

Fig. 3. *Polylepis australis* fotograferet den 25. 1. 1975 i vinterstadiet med mange vintergrønne skudspidsblade og zig-zag-snoede stammer og grene.

Polylepis australis photographed January, 25th, 1975 in the winter stage with youngest leaves wintergreen. The growth pattern of stems and branches is zig-zag like, twisted.

Fig. 4. En af hovedstammerne hos *Polylepis australis* med afskallende barkflager, fotograferet den 22. 4. 1975.

One of the main stems in *Polylepis australis* with peeling bark flakes, photographed April, 22nd, 1975.

Fig. 5. Et blomstrende aks med purpurrøde støvknaver og ar med dybt indskårne arlapper, fotograferet den 25. 5. 1975.

Interflorescence with purple anthers and strongly lobed stigma-branches, photographed May, 25th, 1975.

Fig. 6. *Polylepis incana* i blomstringsstadiet den 9. 2. 1971. Herbarieeksemplar indsamlet af J.P. Hjerting ved Rodeo Grande, Dept. Cochabamba, Bolivia. *Polylepis incana* in the flowering stage February, 9th, 1971. Herbarium specimen collected by J.P. Hjerting at Rodeo Grande, Dept. Cochabamba, Bolivia.

kort skuddel med 4-5 rosetagtigt stillede blade med 3 småblade. På næste væksttrin dannes et kortere, bladløst skudstykke, som ender med blade, der har 7 småblade og, som før beskrevet, udvikler akselskud fra andet og tredje blad. Akselskuddet fra 2. blad er det kraftigste og udvikler endnu 2 mindre akselskud.

Polylepis australis' blade er 6-8 cm lange, uligefinnede med en ca. 3 cm lang bladstilk. Småbladene er aflange til elliptiske, 2,5-3,5 cm lange og 1-1,5 cm brede, savtakke med spredte, korte hår på takkerne. Bladfarven er kraftig blågrøn med en lysere blågrå underside. Om efteråret farves bladene gullige over en længere periode, dog med undtagelse af skudspidsernes blade. Bladfaldet indtræffer sent.

De grønliggule blomster fremkommer i fåblomstrede, hængende aks, ca. 9-11 cm lange, fra basis af de kortleddede skud i juni/juli. Underbægeret er krukkeformet med 3 bølgekantede vinger. Blosteret er dannet af 3 (4) hindekantede, hjerteformede, hårede bægerblade, knap 3 mm brede ved grunden og blivende. Der er 10 eller flere støvdragere med nyreformede, purpurrøde støvknapper. Arret er kort, fladt udbredt med dybt indskårne arlapper, vel udformet til vindbestøvning. Under frugtmodningen vokser bægerbla-

dene i størrelse og minder om en propel, og underbægerets vinger vokser tilsvarende ud. Ved modenhed spredes frugterne ved hjælp af vinden. Efter udplantning på friland har *Polylepis australis* gentagne gange sat spiredygtigt frø, og selvsåede frøplanter er i de seneste år jævnlige iagttaget indtil ca. 10 m fra moderplanten.

Hos alle arter afskaller barken i lange, tynde rødbrune flager, en karakter, der gives udtryk for i det videnskabelige slægtsnavn, idet polys = megen og lepis = skallet, betyder mangeskallet.

Veddets af *Polylepis* er kompakt og har stor betydning som brændsel, og det er især *Polylepis incana*, der fremhæves. En anden anvendelse er fremstilling af trækul. *Polylepis racemosa*, Peru, nævnes for veddets holdbarhed og bruges til bjælker i sølvminerne.

De hidtil beskrevne arters udbredelse danner et sluttet område i den nordlige og centrale del af de sydamerikanske Andesbjergene med tyngdepunkterne i de nordvestlige lande med 7 arter fra Colombia, 6 arter fra Ecuador og 10 arter fra Peru, hvoraf 3 arter er fælles med de 3 sydlige nabolande. Dernæst regnes 5 arter til Bolivia, 3 arter til Nord Argentina og 1 art til Nord Chile.

De fleste arter af denne slægt er plantegeografisk særlig interessante, fordi *Polylepis* i de alpine områder af Andesbjergene er de sidste repræsentanter opefter for den træagtige vegetation. *Polylepis tarapacana*, der sammen med *Polylepis australis* udgør den sydligste udbredelse til den 27. breddegrad, er i Ancash, Peru, iagttaget fra 3.900 m – 4.500 m ved randen af vedvarende snemarker. Den gennemsnitlige udbredelse for arterne ligger de fleste steder imellem 2.000 m og 3.500 m, højest i Peru/Colombia. *Polylepis* vokser pletvis, fortrinsvis i slugter. Hvor fugtighedsforholdene er lokalt gunstige, kan arterne vokse i større højder end normalt for udbredelsen.

Blandt de arter, der har en stor geografisk udbredelse og tillige har en større morfologisk variation, kan nævnes *Polylepis australis*, af de indfødte kaldet »Queñoa« eller »Queñua«. Den vokser i Argentina på de østvendte skrånninger af Andesbjergene fra Catamarca og nordpå til grænsen mod Bolivia i et område mellem 2.000 m og 3.500 m. En lignende karakteristisk har *Polylepis tenuiruga* med en udbredelse fra Syd Peru til Syd Bolivia og Nordvest Argentina, og *Polylepis incana* med endnu større udbredelse fra Peru til Colombia og Bolivia, og op til 4.000 m. *Polylepis incana* er siden 1963 i væksthuskultur i Botanisk Have, Halle, og er 1,40 m høj, men har ikke blomstret. Frøene er oprindeligt indsamlet i Puno, Peru, ved

3.800 m. Forsøg på stiklingeformering med henblik på frilandsudplantning er hidtil mislykkedes.

Den hidtil vellykkede frilandskultur af *Polylepis australis* gør det naturligt, at man ser nærmere på de økologiske forhold i vokseområderne, for om muligt at drage yderligere nytte af andre hårdføre plantearter.

Det centralandine højland i Nordvest Argentina har et hovedforløb fra nord mod syd. Vegetationszonen på den yderste østrand betegnes som fugtige, højandine græsenge eller vådpuna i og over tågeregionen. Engene er sammensat af mange forskellige græsser, især arter af *Calamagrostis*, *Chloris*, *Festuca*, *Stipa*, *Paspalum*, og en lang række smukt blomstrende arter af *Calceolaria*, *Cosmos*, *Gentiana*, *Salvia*, *Verbena* og *Zinnia* m.m. På græsengene kan der også forekomme spredte bevoksninger af forskellige nøjsomme buske, specielt *Polylepis*, enkeltvis eller som krat.

I forhold til de forskellige geografiske områder varierer ledsagearterne, blandt andet arter af *Berberis*, *Clethra*, *Gaultheria*, *Escallonia*, *Pernettya* m.m. og sydligere *Baccharis*, *Cassia*, *Eupatorium*, *Dunalia*, *Senecio* m.m.

Denne vegetationstype har i grove træk en udstrækning fra det nordlige Bolivia til La Rioja i Nordvest Argentina. Dens nedre grænse dannes af den i højde meget varierende øvre skovgrænse, en skov sammensat af *Alnus jorullensis*, *Podocarpus parlatorei*, *Sambucus peruviana* osv. Den øvre grænse ligger imellem 3.500 m og 4.000 m. I Argentina kaldes dette plantegeografiske område for »Distrito Montano«, og det danner den øvre del af den såkaldte »vestlige subtropiske plantegeografiske provins« eller den tucuman-bolivianske urskov. Montano-distriktet forekommer i dele af provinserne Jujuy, Salta, Tucuman, Catamarca og La Rioja, som i disse større højder er præget af et køligere klima. Den øvre del af distrito Montano eller de såkaldte »pajonales« svarer normalt til vådpunaen og er en typisk alpin eng. Vådpunaen i Nordvest Argentina adskiller sig fra den nordlige del af *Polylepis*-zonen ved at være helt eller overvejende tør i den kolde årstid fra april til august, medens nedbøren falder i løbet af sommeren fra september til marts med lokale variationer fra ca. 300–900 mm årligt. Gennemsnitstemperaturen for den koldeste måned ligger på ca. 7° C. De laveste frostgrader, der er målt forskellige steder, ligger fra ÷ 2° C til ÷ 9° C, et enkelt sted, La Quiaca, ned til ÷ 17° C. Områderne er for øvrigt udsat for kraftige vestvinde, undertiden stærke storme.

Den væsentlige konklusion må være, at den kølige, tørre vinter på disse udsatte steder inducerer en kraftig midterhvile og indbygget kuldemedstandsdygtighed, som gør *Polylepis australis* egnet til at modstå de lunefulde, skiftende temperaturforhold i Danmark.

Polylepis australis er en usædvanlig busk med et højst aparte udseende, sommer og vinter. Takket være det ejendommelige forgreningsmønster bliver grenene nedhængende og giver et frodigt, kappeagtigt udseende, tæt dækket af blågrønne blade. Om vinteren er busken måske allersmukkest på grund af stammer og de mange grene, zig-zag-agtigt snoede med lange afskallende, rødbrune barkflager og de nøgne grene i kontrast til skudspidsernes vintergrønne blade.

Foruden at være en botanisk og økologisk interessant art har udplantningen på friland slået fast, at vi har fået en ny eksotisk udseende frilandsbusk.

SUMMARY

Polylepis australis Bitter, a hardy shrub new to Denmark.

The species was collected by J.P. Hjerting in Argentina in 1949 (Prov. Tucuman, Estancia Las Pavas, 2.600 m above sea level). In order to try the hardiness of *Polylepis australis*, it was planted outdoors in 1962. Surprisingly, the shrub has exhibited a remarkable hardiness and growth vigour under varying weather conditions during the winters since 1962. The measurements for 1970 are: height 2.60 m, diameter 3.00 m, and a stem diameter of 10 cm for each of the four stems. Measurements for 1975 are: height 3.10 m, diameter 5.10 x 3.80 m, and total stem diameter at base 25 x 35 cm.

Polylepis belongs to the *Sanguisorba*-group of *Rosaceae* and comprises app. 35 species and varieties. The group has its center in the southern hemisphere and comprises, amongst others, the genera *Cliffortia*, *Hagenia* and *Bencomia*. The main botanic-systematical characteristics of the group are mentioned.

The species of *Polylepis* are shrubs or small trees with a remarkable distribution of the leaves on the branches. In *Polylepis australis* the shoot consists of a long internode, often about 7 cm long, followed by a short leaf-bearing part. The leaves are odd-pinnate, but the first leaf has only one leaflet and no axillary shoot, and the third has 5 or 7 leaflets and, ordinarily, also an axillary shoot. The following leaves develop 7 leaflets but no axillary shoot in the same year. During the following year inflorescences develop in the upper axils, just as axillary shoots may now develop

here. In seedlings the same type of growth pattern can be observed after the formation of the seed-leaves and the first roset leaves.

The leaflets are serrate, and the color is bluish green. The greenish yellow flowers appear in June and July as pendulous spikes and are wind pollinated. The fruit has three wings and the sepals are persistent. The fruits are spread by the wind. The plant has repeatedly produced seeds capable of germination, and self-sown plants have been observed several times up to 10 m away from the mother plant.

The genus is mainly restricted to the northern part of the Andes, the main centers being in Colombia, Ecuador and Peru with extensions towards Chile, Bolivia and Argentina, at altitudes from 2.000 m to 3.500 m (to 4.500 m) above sea level. Some of the species grow in alpine areas and here make up the uppermost representatives of the arborescent vegetation.

Polylepis australis, named »Queñua« by the local population, grows in Argentina on eastern exposed slopes of the Andes from Catamarca and northward to the Bolivian border in a vegetation zone characterized as humid high andine meadow or wet puna. It occurs, primarily, from 2.000 m to 3.500 m above sea level in a phytogeographical area which in Argentina is called »Distrito Montano«. This forms the upper part of the so-called »western subtropical phytogeographical province« or the Tucuman–Bolivian forest. Further down is the mist forest belt with *Alnus jorullensis*, *Podocarpus parlatorei*, *Sambucus peruviana* etc. which at the upper limit becomes an area of scattered groups of *Polylepis australis* in the so-called »pajonales«, a characteristic alpine meadow. Amongst other species of shrubs growing here together with *Polylepis* the following may be mentioned: *Berberis*, *Clethra*, *Gaultheria*, *Escallonia*, *Pernettya* and further south *Baccharis*, *Cassia*, *Eupatorium*, *Dunalia*, *Senecio* etc. – The remaining vegetation consists of various types of grasses and a large number of beautifully flowering species. The climate is cool and damp in summer and the precipitation varies locally from 300 to 900 mm a year. The winter is dry, windy and locally with frost down to -2°C to -9°C (to -17°C).

The hardiness of *Polylepis australis* may be explained by a fixed winter-repose and a strongly marked resistance to cold.

The growth patterns of stems and branches is zigzag-like twisted, with long peeling, reddish brown bark flakes which, particularly in winter, lend the shrub a very curious appearance. Besides,

the youngest leaves are wintergreen and create a peculiar contrast to the stems. Besides being a botanically interesting species, it is a new, exotic-looking outdoor shrub.

LITTERATUR

- BITTER, GEORG, 1911: Botanische Jahrbücher, A. Engler. 45 bd., Revision der Gattung *Polylepis*, 564 – 656 . – Leipzig.
- CZAJKA, WILLI und VERVOORST, FEDERICO, 1956: Sonderdruck aus »Petermanns Geographischen Mitteilungen«, 3. Quartalsheft. – Gotha. Die naturräumliche Gliederung Nordvest-Argentiniens.
- HJERTING, J.P., 1948-53: Ikke offentliggjorte optegnelser fra indsamlingsbogen.
- OLSEN, OLAF, 1971: Beretning om Botanisk Haves Virksomhed for Året 1970. – København.

VIBORGS ARBORET I CHARLOTTENLUND

Historiske brudstykker

af

F. Günther Christensen

Arboretet, 2970 Hørsholm

I beretningen om foreningens ekskursion til Forstbotanisk Have og Viborgs Arboret i Charlottenlund skov den 26. oktober 1974 blev der stillet en mere udførlig omtale af Viborgs Arboret i udsigt. Dette løfte skal hermed søges indfriet.

Ved et tilfælde havde jeg fundet et kort fra 1825 over arboretet (1). På kortet (fig. 1) er indtegnet prikker med numre fra 1 til 72, åbenbart henførende til en fortegnelse over træer og buske. Bevoksningsforholdene er iøvrigt anskueliggjorte med farver. Fortegnelsen er ikke fundet.

Viborgs Arboret har ofte været omtalt. C. Syrach-Larsen (Syrach Larsen 1938) har kort omtalt baggrunden for anlægget og nogenlunde stedfæstet det, ved at påvise forskellige gamle fremmede træer i området nord og nordøst for Skovriderkroen, og Hans Chr. Bendixen har en kort omtale af arboretet med et fotografi af en småbladet elm, som kan formodes at være en rest af arboretet. (Bendixen 1973).

Der har dog hersket en del uklarhed både med hensyn til arboretets nøjagtige beliggenhed og tiden for dets anlæg. Syrach-Larsen skriver om grænserne for arboretet, »at de er næppe nøje kendt.«

På den baggrund gav kortet (fig. 1) mig lyst til at søge det gamle anlæg nøjere belyst. Med hjælp fra overassistent Harry Petersen, tidligere Direktoratet for Statsskovbruget blev væsentlige akter vedrørende anlægget hurtigt fundet frem i Rigsarkivet og transskriberet. Jeg er over-assistent Petersen megen tak skyldig for denne hurtige og effektive hjælp.

Selvom der kun er foretaget et hastigt strejftog i et omfattende arkivmateriale, kan historien om vort første egentlige arborets tilblivelse kort skildres, omtrent som følger.

I januar 1795 fremsatte professor E.N. Viborg overfor Rentekammeret et forslag om et »areal til forsøg med fremmede træers opelskning.« 16. maj samme år approberer Rentekammeret, at der anvises Viborg et areal i nordøstsiden af Charlottenlund skov, kaldet »Grannehaugen« (2). Denne lokalitet, og andre som senere

omtales, ses på et kort over Charlottenlund skov fra 1782 (fig. 2) (3).

Uvist årsagen synes denne plan ikke realiseret, for i januar 1796 foreligger kgl. resolution om at Charlottenlund Strandvænge nu skulle stilles til rådighed for Viborgs forsøg med forsttræers opelskning (2). Heller ikke denne gang blev planen realiseret, men af korrespondance synes at fremgå, at Viborg har anvendt sidstnævnte areal til forsøg med foderurter (4).

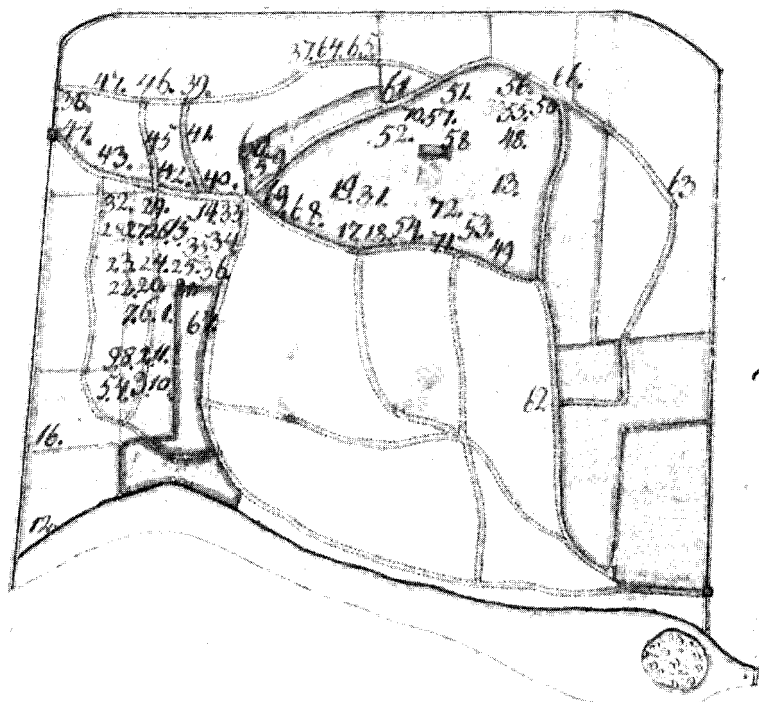

Fig. 1. Viborgs Arboret i Charlottenlund skov. 1825. Farvelagt. Landsarkivet (1).
Viborgs arboretum in Charlottenlund forest. 1825. Coloured.

Endelig i 1799 er tiden moden for planens gennemførelse. Årsagerne er flere, som ikke skal omtales her, men stærkt medvirkende har det nok været, at der oprettedes en forstundervisning i København (Oppermann 1887–89), og at netop professor Viborg skulle indlede forelæsninger i forstbotanik ved Københavns Universitet i sommeren 1799. (Syrach Larsen 1938). Samme år udkom M.G. Schæffers danske bearbejdelse af 1. del af tyskeren Burgsdorfs bog »Anleitung zur sicheren Erziehung und zweckmässigen Anpflanzung der einheimischen und fremden Holzarten« med fortale af

professor Viborg (Schæffer 1799). Dette værk har været en meget velkommen og benyttet håndbog ved udarbejdelsen og gennemførelsen af arboretprojektet.

Den 16. april 1799 sendte Viborg et nyt forslag til Rentekammeret. (5). Da dette forslag kort og klart meddeler Viborgs hensigter, skal den del af det, som vedrører forsøg med træer gengives her:

Forslag

til Forsøg med Dyrkning af Træer og Vexter ved Charlottenlund.

1)

Træer

A At dyrke og at opelske saadanne Træer, som endnu hidindtil ikke eller sielden ere blevne forsøgte i Dannemark, og om hvis Vext man derfor, har enten ingen eller ogsaa liden Erfaring.

B At forsøge de fremmede Træerarter i det Store, hvis Vext man allerede kiendte af Forsøg i det Smaae, og som kunde give os fortrinligere Skovtræer af haardt Træe end de, vi allerede eiede.

C At dyrke de fremmede Træerarter af blødt Ved i det Store, hvilke ved anstillede Forsøg i det Smaae havde udmærket sig saavel i hastig Vext, som Vedets Godhed.

D At man, ved at dyrke fremmede Træerarter i det Store; forsøgte dem i forskiellig Jordbund og særskildte Beliggenheder deels ved at plante dem enkelte, deels ved at opelske dem Hobbeviis, ved hvilket sidste deres Vext bliver mere naturlig.

E At opelske fremmede og indenlandske Træerarter, som kunde give et fortrinligere hegn end de hidindtil i Almindelighed brugelige.

F At giøre Forsøg med fremmede Træerarter, som kunde bruges til Garverier og Farvemaaterialier.

G At forsøge Dyrkningen af tildeels nye og hidindtil for os ubekiendte Frugtsorter, tildeels ogsaa nye Forædlingsmaader af allerede bekiendte Frugttræer.

2. del af forslaget vedrører lignende forsøg med kornarter, foderurter, farveplanter m.m. og omtaler muligheden for at få træer (planter), podekviste, stiklinger og rods kud fra Botanisk Have.

Der var således ikke tale om et arboret i snæver forstand, men snarere om hvad man kunne kalde en økonomisk-botanisk have. Det kan undre, at der kun var henvist til fremskaffelse af plantemateriale fra Botanisk Have i København, da Schæffers planteskole i Hørsholm på den tid har kunnet præstere et rigt udvalg af fremmede træ- og buskarter (Rosted 1962). Det viser sig da også senere, at i hvert fald hovedparten af planterne kommer fra Hørsholm. Det skal her bemærkes, at Viborg i 1798 udnævntes til meddirektør for Botanisk Have (Bendixen 1973).

Med Viborgs nye forslag kom der skred i sagen, og 5. juni 1799 foreligger kgl. resolution, der allernådigst bemyndiger Rentekammeret »til at lade indbemeldte anlæg i Charlottenlund Skov, til fremmede træers og væxters opelskning, foretage efter den plan, forstvæsenet, i forening med professor Wiborg, Slotsforvalter Voigt

(Frederiksberg), gartner Holbøll (Botanisk Have) og slotsforvalter Bastrup (Charlottenlund), hertil maatte foreslaae og Kammeret nærmere maatte bestemme.« I henhold til resolutionen skulle vand fra skoven og omliggende jorder føres til et eksisterende bassin, som ved det nye anlæg skulle udvides. Udgifterne ved anlægget skulle dækkes delvis ved salg til Søe Etaten og private af de træer, som skulle ryddes på arealet, og iøvrigt af forstkassen.

Den 11. juni 1799 udsendte Rentekammeret skrivelser, med gengivelse af resolutionen, til de nævnte herrer og til overforstmester v. Linstow (6). I skrivelsen til Linstow anmodes denne om selv, eller ved repræsentant, at sammentræde med de øvrige herrer, for i overensstemmelse med resolutionen at udarbejde en plan »til forberørte anlæg«. Med skrivelsen til Linstow fulgte kortet fra 1782 (fig. 2) til »afbetjening«.

Meget hurtigt har slotsforvalter Voigt forfattet et udkast til anlægget. Dette er ikke fundet, men Viborgs kommentarer af 19. juli 1799 foreligger (5). Da disse kommentarer på en interessant måde belyser det forberedende arbejde, gengives de her:

Ved det af Hr. Slotsforvalter Vogt forfattede Udkast til et nyt Anlæg ved Charlottenlund finder jeg intet at erindre. Jeg troer at det ikke alleneste vil blive overmaade smukt, men at Anlægget, naar det udføres efter Planen, vil for Efterverdenen vorde meget lærerigt. Nogle Bakker på Lidgodt, hvilke vende ud mod Søen og hvor fra der haves en deylig Udsigt, seer jeg ikke anvendte i Anlægget, men der kan ingen Tvivl være om, at jo Hr: Vogt har havt gyldige Aarsager i følge sin smagfulde Plan, ikke at gjøre heraf nogen Anvendelse.

Det er at beklage, at et saa stivt Hegn omkring Arboretet skal være nødvendigt formedelst det Kiøbenhavnske Publikum, da det endnu har saa liden Følelse for den skønne Natur, at det ikke kan lade staae sieldne Træer udafbrækkede. – Dette Hegn vil ogsaa medføre stor Bekostning, dersom det ikke kan sættes som et Riisgierde. –

For det anbragte Vand vilde det være rigtigt, om der kunde forskaffes Tilløb fra Kilde-Vælde, hvilket de Herrer Slotsforvaltere Vogt og Bastrup, som nøie kiende det locale ville bedst kunne bestemme. –

Da de Kongelige Resolutioner tale om Opelskning af Skovtræer og Frugttræer samt oekonomiske Vexter, saa forudsætter det en Frøeskoele, Planteskole og en oekonomisk Have.

Commissionen fandt ved dens sidste Forsamling, at den nye Hauge kunde være skikket til Frøeskoelen og det saakaldte nye-Land ved Bomhaugen til Forsøg med oekonomiske Vexter, men da Lysthaugen tilforn har været brugt til Blomster, og disse ikke vel kunne aldeles afskaffes ved et Kongelig Lystslot, saa blev det Spørgsmaal, hvor de skulde dyrkes og om Slotshaugen dertil kunde være passende.

I Henseende til Forsøg med Frugttræer, da troer ieg at de Dieleske fortiente Opmærksomhed. De kunde saa meget lettere her anstilles, da der findes et Drivhuus, som dertil kunde anvendes.

Det forekommer mig, at det meget ville forskønne Charlottenlunds Skov, dersom der blev trukken Gange i den øvrige Deel af Skoven uden for Anlægget, men da dette vil for-

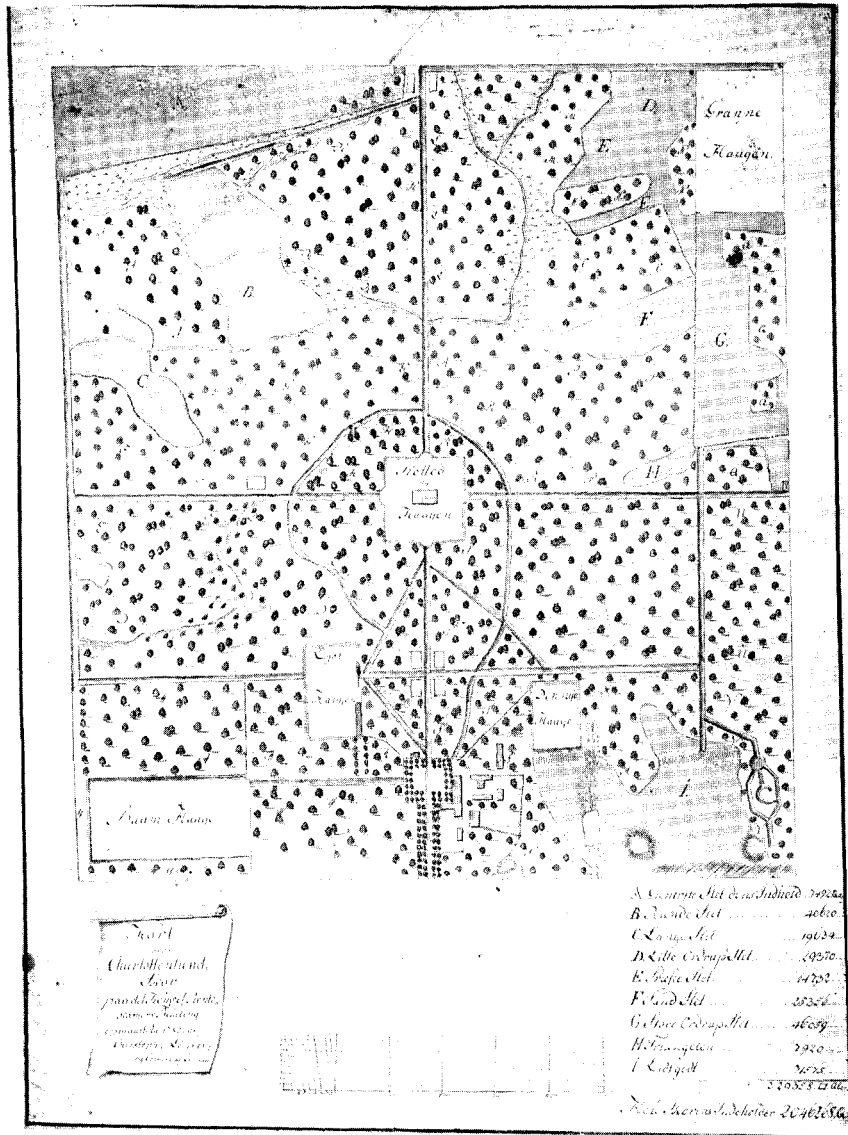

Fig. 2. Kort over Charlottenlund skov, 1782. Kortet er en kopi af det kort, der anvendtes ved projekteringen af Viborgs arboretum 1799-1800. Landsarkivet (3). Farvelagt.

Charlottenlund Forest, 1782. This map is a copy of the one used in the planning of Viborg's arboretum 1799-1800. Coloured.

aarsage en større Bekostning og tillige udkræve flere Daglejere til Reenholdelsen, saa maatte der vel gøres et Overslag over.

1. Hvad den hele Indretning vilde koste og
2. Hvormange Dagleiere der bestandig skulde holdes for at vedligeholde Anlægget og den oekonomiske Hauge. –

Ingen af Commissionen troer ieg vil bedre kunne bestemme dette, end de Herrer Slotsforvaltere Vogt og Baastrup.

Da der til Anlægget udfordres Træer, maatte Commissionen vel forespørge hvilke Træer og hvor mange der kunde have af Forstvæsenet og de øvrige Kongelige Plantager. –

Kiøbenhavn d: 19 Juli 1799.

E. Wiborg

Det bemærkes, at Viborg her bruger betegnelsen Arboret. De fleste stednavne genfindes på kortet fig. 2, hvor det senere arboretområde, Lidtgodt, er betegnet I.

Kommissionens forberedende arbejde har stået på indtil efteråret 1800, hvor det i oktober sammenfattes i et detailleret projekt til Rentekammeret (5). Projektet indledes med nedenstående Promemoria af 17. oktober 1800:

Underdanigst Promemoria!

Efter det Høye Collegiums Ordre fremlægges herved underdanigst under

Litra

- A Den forhend farvelagde Tegning over det nye Anlæg i det saakaldte Lidtgodt paa Charlottenlund.
- B En anden Tegning eller Kort over samme i en større Maalestok, og hvori ved Indprikning med forskielligt Blæk og med Nummere vises hvorledes Commissionen formener at Plantningen skulle skee i Forhold til Træernes Høyde og Størrelse saaledes at de høyeste immer kom til at staae bag de lavere plantede i en efter hver Slags Træers Væxt passende Afstand fra hinanden.
- C En Fortegnelse over hvilke Træes Sorter, der skulle plantes i Arboretet, med deres Navne og Nummere og hvor mange af hver Slags deri kunde plantes.
- D Beregninger over Bekostningerne ved dette Anlæg, saavel som for Canalen at grave, de gamle Grøfter at sløfye, nye Gange at indrette, til Udsigternes Istandsættelse, Træernes Plantning og andet mere baade til Nytte for Anlægget selv og til Fornøjelse for Publikum.
- E En Fortegnelse over de Slags Træer, som ikke kunde faaes, hverken i den Botaniske Hauge eller i Planteskolen ved Hirschholm, og hvorom Commissionen underdanigst udbeder sig Collegii Resolution, hvorledes samme skulde anskaffes, og om Commissionen maatte bemyndiges til at forskrive dem enten fra Engeland eller hvorfra de ellers bedst kunde faaes.

Naar der efter den passerede kongelige allernaadigste Resolution paa Charlottenlund skal gøres Anlæg til Frugt og fremmede Træ Arters og oekonomiske Vexters Opelskning, troe Commissionen at de tienligste Pladser der paa Stedet ville være

- a Den saakaldte Nye Hauge til Frøeskole
- b Lysthaugen til Planteskole
- c Bomhaugen og Nyland til oekonomiske Vexter.

Saa og i henseende til Forædlingen og Formerelsen af nye og gode Sorter Frugter, troer Commissionen at et Anlæg efter den Dielske maade kunne være meget nyttig,

ogsaa meget mere anvendelig paa Charlottenlund formedelst det gamle Orangeriehuus, som hertil kunne Benyttes.

I Øvrigt udbeder Commissionen sig underdanigst det høye Collegiums nærmere Resolution og Approbation for derefter at fortsætte og udføre Arbejdet.

Friderichsberg den 17de October 1800

underdanigst

M. Voigt Holbøll

M. Baastrup

Det høy kongelige
Rentekammer

Skrivelsen har påtegningen: tilskr. Linstow og Legationsraad Blücher Olsen, den 6 Juni 1801.

Den under litra A nævnte farvelagte tegning findes ikke ved sagen i Rigsarkivet, men må sikkert have været den samme, som findes i Landsarkivet (7) og er gengivet i fig. 3. Den anden tegning, litra B, støtter denne formodning.

Artslisten, litra C, bærer tydeligt præg af at være udarbejdet efter Schæffers danske udgave af Burgsdorf (Schæffer 1799). Den er delt i to. Første del omfatter 53 arter, som skulle forsøges »i det Store« og anden del 468 mere sjældne arter og varieteter, som skulle stå i grupperne i den centrale del af arboretet. Sidstnævnte område skulle indhegnes. I listen er for hver art angivet nummer, antal og planteafstand. På de nævnte tegninger var plantestederne angivet med numre svarende til listernes. Til forsøg »i det Store« skulle bruges fra 8 til 16 stk. af hver art og fra 1 til 3 stk. af hver af de sjældne.

Det kan ikke undre, at listen over planter, der ikke kunne skaffes fra Botanisk Have eller planteskolen i Hørsholm (litra E) er temmelig lang, nemlig 464 arter og varieteter. Tilbage bliver dog 57 arter og varieteter, som kunne leveres. Anlægsudgifterne budgetteredes til 2481 Rdl. og 3 mk. (Litra D).

Professor Viborg og overforstmester C.H. v. Linstow indtog et særstandpunkt med hensyn til fremskaffelse af planter, som ikke kunne fås i Danmark. De fremsendte herom følgende bemærkninger af 20. oktober 1800 (5):

Underskrevne ere fuldkommen eenige med de øvrige Herrer i Commissionen om det hele Forslag, undtagen hvad 5te Post under Litr. E om Træernes Forskrivning angaar. Vi give os derfor den Frihed at bemærke derved følgende:

- 1) At mange af de manglende Træer ikke kunde haves for Penge, men kan alleene faaes ved botanisk Correspondance.
- 2) At nogle ere indenlandske og bør ikke forskrives.
- 3) At det er meget misligt og tildeels ogsaa urigtigt, at forskrive Træer udenlands fra, for at gjøre Forsøg med dem i det Store; de ere da opfødte i et Klima og et Jordmon, og skal voxer og blive store i et andet; de kunde derved lide i deres Væxt, og Efterverdenen vilde

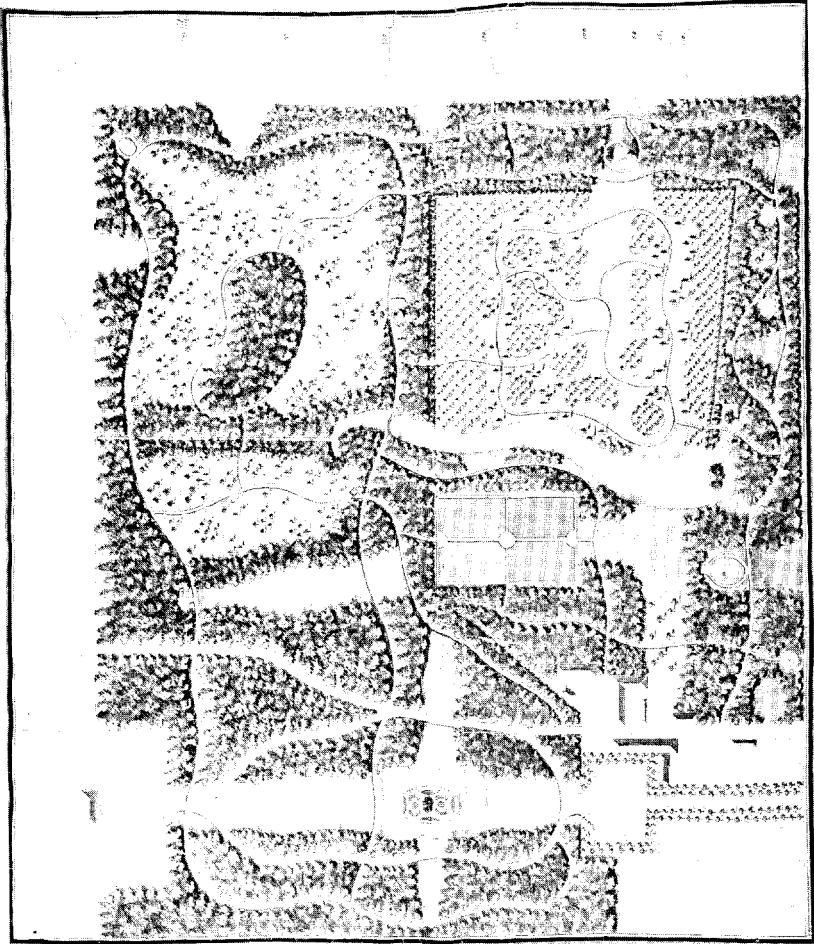

Fig. 3. Farvelagt tegning med Viborgs arboret. 1799. Formentlig kopi af tegning litra A fra projektet. Landsarkivet (7).
Viborg's arboretum and surroundings. 1799. Coloured. Probably a copi from the project.

komme til at drage urigtig Slutning om disse Træers Voxemaade. Hertil kommer endnu, at de ved Transporten kunde været forulykket, og at man ved urigtige Bestemmelser kunde vorde bedraget.

Mere hensigtsmæssigt syntes det derfor at være, at man søgte at forskaffe sig Frøe af de Nordamerikanske Træerarter, opelske dem i danske Frøe- og Planteskoler, og dernest udplante dem, eller ogsaa udsaa dem i det Store. At forskrive Nordamerikansk Frøe fra det Burgsdorfske Institut har Erfaringen viist, at det er meget kostbart, og at Frøet ikke alt kommer op.

Jeg Oberforstmeister og Kammerherre Linstow skulde derfor ved denne Leilighed give mig den Ære at gjøre det kongelige Rentekammer det Forslag, at lade en kyndig Skovbe-
tient, hvortil ieg foreslaaer Skovrider Wiinholt, afgaae til næste Foraar til Nordamerika, for at samle Frøe af de der værende Træerarter; han kunde ikke alleene selv samle, men ogsaa aabne det danske Forstvæsen en Vej til at faa en aarlig Forsendelse af Frøe derfra; da det blev Forstvæsenet, som kom til at indhente den væsentligste Nytte derefter, saa syntes det billigt, at ogsaa Forstvæsenet bidrog til Omkostningerne af denne Reise. Frøe- og Planteskolen ved Folehaugen vilde derved komme til at opnaae en Fuldkom-
menhed, at den kunde forsyne alle offentlige og private engelske Anlæg i Landet med de sieldne Træerarter, som nu maae forskrives, og ikke engang kan haves for Penge, ja selv, at der kunde sælges fra dette Institut til Fremmede. Forstvæsenet fik ogsaa derved en Mand, som havde erhvervet sig Kundskab om de Nordamerikanske Skovtræer, og tillige derved mere Haab om deres Udbredelse og rigtige Anvendelse.

- 4) Derimod syntes det passende at forskrive nogle af de sieldne Busktræer som ere vanske-
lige at opelske, som voxer meget langsom, og hvoraf der behøves kun enkelte Individuer. Ligeledes blev det nødvendigt at forskrive nogle enkelte Sorter, som ikke kan haves fra Nordamerika, og hvoraf man ikke let kan forskaffe sig Frøe, men som dog i det Hele vilde være ubetydeligt.

Hirschholm den 20de October 1800

C.H. v. Linstow E. Wiborg

I punkt 3 fremsættes her fremsynede tanker, som først realiseredes mange år senere.

Hvad blev der nu ud af hele dette velforberedte projekt? Det blev, i den grad det var muligt, realiseret.

Anlægsarbejdet indledtes 22. juni 1801. Da slotsforvalter Baastrup i en opgørelse til Rentekammeret af 19. juli 1803 erklærer arbejdet færdigt, har det kostet 3653 rdl. 3 mk. og 12 sk. (4).

Af et foreløbigt specificeret regnskab fra Baastrup af 17. maj 1802 (5) over det indtil da udførte arbejde, kan blandt andet ud-
drages:

Der var gravet en del af en stor kanal i den sydøstlige del af Lidtgodt. (Udvidelsen af bassinet). Der var ryddet 741 store og mindre træer. Der var sat 160 fag hegn som forudsat.

3 banker var sløjfet og jorden herfra brugt til at gøre 2 andre banker større. Et areal på 3441 kvadratfavne var jævnet. Der var gravet 26.812 plantehuller. 4 mand havde i 32 dage plantet 400 træer daglig. Der var anlagt 1218 alen gange nord for kanalen og

453 løbende favne gange syd for den. Arealet til de mere sjældne planter, 2225 kvadratfavne, var pløjet. Desuden var udført en del forskelligt jord- og stenarbejde, såsom sløjfning og nygravning af grøfter og sætning af flere stenkister. Af mere kuriøse poster skal nævnes: »Efter det Høje Kongl. Rentekammers Tilladelse af 9de

*A List of Forest Trees and Shrubs
for the Danish Plantations*

1. <i>Abies balsamea</i> ... 3 Stubs	22 <i>Platanus occidentalis</i> ... 2 Trees
2. " <i>laetevirens</i> ... 2	23 <i>Thuja lenta</i> ... 2
3. " <i>procumbens</i> ... 2	24 <i>Quercus alba</i> ... 3
4. " <i>negundo</i> ... 3	25 " <i>nigra</i> ... 2
5. <i>Deltoideum cupressifolia</i> ... 3	26 " <i>virginiana</i> ... 3
6. " <i>maritima</i> ... 2	27 <i>Lagotis canadensis dentata</i> ... 2
7. " <i>glauca</i> ... 2	28 <i>Quercus myrsinifolia</i> ... 3
8. " <i>alnina nigra</i> ... 2	29 <i>Thuja occidentalis</i> ... 2
9. <i>Coprosma tenuifolia</i> ... 3	30 <i>Prunella alata umbra</i> ... 2
10. <i>Lagotis grandiflora</i> ... 4	31 <i>Thuja canadensis</i> ... 4
11. <i>Thuja alba cordifolia</i> ... 2	
12. " <i>nigra</i> ... 2	
13. " <i>alba truncata</i> ... 2	
14. " <i>alba odorata</i> ... 2	
15. <i>Juniperus procumbens</i> ... 2	
16. <i>Juniperus communis</i> ... 4	
17. <i>Juniperus horizontalis</i> ... 4	
18. <i>Quercus rubra</i> ... 2	
19. " <i>alba</i> ... 2	
20. " <i>alba</i> ... 2	
21. " <i>alba</i> ... 2	

23 A. 6. 67 1819. a

Fig. 5. Liste over planter og frø til Viborgs Arboret som den kgl. danske minister resident Blicher Olsen afsendte fra Philadelphia 23/4 – 1802. Ved ankomsten til København i juli 1802 var alle frø »aldeles bedærvede«. Den 8/9 – 1802 var 28 af de 67 planter endnu levende. Alle nåletræplanter var på det tidspunkt døde.

Fig. 5. 23/4 – 1802 the listed plants and seed, purchased for Viborgs Arboretum, were sent from Philadelphia by the royal Danish representative Blicher Olsen. At the arrival in Copenhagen July 1802 all seeds were rotten and in September 1802 only 28 out of 67 plants were still alive, all conifers were dead.

septr. 1801 kiøbt på Torvet en gammel hæst til at gå for en styrte Kærre ... 12 Rdr 3 mk.«

Hvad arboretets plantebestand i 1803 angår, svarede denne naturligvis ikke til planen og kom ganske givet heller aldrig til at gøre det. De problemer, som vejrliget voldte Schæffer i årene 1801 – 1803 (Rosted 1962), må også have gjort sig gældende i Charlottenlund skov. Jeg har med velberåd hu undladt at søge uddraget noget konkret af alle de forskellige plantelister, der findes i Rigsarkivet. Rosted bringer som et eksempel en liste over 17.089 arboretplanter leveret fra planteskolen i Hørsholm (Rosted 1962).

Givet er det, at Viborg, Schæffer, Linstow og Baastrup i en år-række med stor iver søgte at supplere og pleje samlingen. Følgende eksempler kan belyse dette.

Da Linstow og skovrider Wiinholt i 1803 foretog en studierejse til England, formidlede de et indkøb af planter til arboretet hos firmaet Lee og Kennedy i London. Bevillingen på 150 Rd til disse planter, og et andet parti planter fra en handelsgartner i Lübeck, blev givet på Viborgs foranledning (5). På Schæffers initiativ sendte den danske stats repræsentant i Philadelphia samme år 2 kasser planter hjem fra Nordamerika. Planterne ankom i en sørgelig tilstand, hvorfor Schæffer skrev en instruks, eller snarere lærebog, på flere tætskrevne folioark om samling, pakning og forsendelse af planter og frø (5, fig. 5).

Ved et besøg i arboretet i april 1806 bemærkede Viborg, at en del planter var bidt af harer. Med et brev om sagen sendte han en beskadiget plante til Reventlow, og i juli indstillede Linstow til Kammeret, at der bevilgedes midler til at udvide hegnet og gøre det haretæt (5).

I de første år sørgede Baastrup omhyggeligt for, at græsvæksten omkring de unge planter blev hakket løs og kørt bort. I februar 1808 anmodede han om bevilling til »at lade Canalen oprense, som af de Engelske ved at vande Deres heste, blev for een stor Deel opfyldt med Jord og Sand.« (4).

Sammenligner man kortet fra 1825, fig. 1, med et kort over Charlottenlund skov fra 1827 (8) fig. 4, tyder noget på, at man så sent som ca. 1826 har udvidet arboretet med et bælte langs strandvejen. Ejendommeligt er det, at et kort fra 1839 (9) viser både Viborgs Arboret og den dengang 1 år gamle Forstbotanisk Have i skovens modsatte hjørne.

Af det gamle arborets træer er nu kun få rester tilbage. På ekskursionen i 1974 iagttoges nogle gamle europæiske lærke, småbla-

det elm, en smuk gammel parklind, 3 gamle tyrkiske ege og en gruppe gamle avnbøge. Navnlig een gammel naur der sås, kan tænkes at stamme fra arboretets tid. Den frønnede stub af en gammel *Tsuga canadensis* påvistes. I ovennævnte bælte langs den gamle strandvej besås smukke gamle ahorn, spidsløn og ask. Skade at kun så lidt er bevaret af det gamle anlæg i den engelske stil.

SUMMARY

The paper surveys briefly the history of Viborg's Arboretum in Charlottenlund Forest north of Copenhagen. The founder of the arboretum, E.N. Viborg, was professor of botany at University of Copenhagen. In 1795, and again in 1799, he suggested that an area should be laid out for experiments with foreign tree species. Pursuant to a royal ordinance of June 5th 1799 the plan was carried into effect, and the idea was partly to experiment with foreign species already known, and partly to build up a collection of so far little known exotics. According to the final project from October 1800 the arboretum was to be laid out in a style similar to British parks. The list of plants included 521 species and varieties of which only 57 could be delivered immediately.

Within the period 1801 to 1803 the arboretum was laid out, and during the first year 26,812 planting holes were dug.

The main supplier of plants was the well-known Schäffer's Nursery in Hørsholm, and during the first year it took a great effort to bring home plants from England, North America, Germany and other countries.

Viborg's Arboretum remained almost intact until a new arboretum, Forstbotanisk Have, was established in the other end of the forest in 1838. To-day only a few foreign trees are left on the space of the old arboretum, for example some beautiful *Larix decidua* and *Quercus cerris*.

BENYTTTEDE KILDER

Litteratur:

- BENDIXEN, HANS CHR., 1973: Den kgl. Veterinærskole. København.
- LARSEN, C. SYRACH, 1938: Arboretet og Forstbotanisk Have. Den kgl. Veterinær- og Landbohøjskoles Årsskrift, København.
- OPPERMANN, A., 1887-89: Bidrag til det danske skovbrugs historie 1786-1886. Særtryk af »Tidsskrift for skovbrug« X. København.
- ROSTED, H.C., 1962: Den gamle planteskole. Hørsholm.
- SCHÆFFER, M.G., 1799: Burgsdorfs Anviisning til at opelske indenlandske og udenlandske Træarter i det Frie. Oversat og omarbejdet til Anvendelse for Danmark og Holsteen af Martin Gottlieb Schæffer. Forsynet med Anmærkninger af Erik Viborg. I Deel (det udkomne). København.

Arkivalier:

1. Landsarkivet for Sjælland m.m. Saml. af kort og tegninger, løbe nr. 31-33. Arboretet i Charlottenlund. Hansen, 1825. Negativ nr. 907.
2. Skovbrugshistoriske notater optegnet af fhv. statsskovdirektør Fr. Krarup. Dupl. ved Dir. f. statsskovbruget. 1958.
3. Landsarkivet for Sjælland m.m. Saml. af kort og tegninger, løbe nr. 32- 1. Plan over Charlottenlund skov, Ord. s.. Chr. Lønborg 1782. Negativ nr. 1355.
4. Rigsarkivet. Rentekammerarkivet. Forst- og jagtsager Pakkesager gruppe 5 nr. 8. Arkiv nr. 333218.
5. Pakkesager gruppe 5 nr. 10. Arkiv nr. 333220.
6. Pakkesager gruppe 5 nr. 7. Arkiv nr. 333217.
7. Landsarkivet for Sjælland m.m. Saml. af kort og tegninger, løbe nr. 32- 4. Tegning over en del af Charlottenlund skov. Voigt, 1799. Negativ nr. 1524.
8. Landsarkivet for Sjælland m.m. Saml. af kort og tegninger, løbe nr. 31-36. Charlottenlund skov. Sparre, 1827. Negativ nr. 31.
9. Landsarkivet for Sjælland m.m. Saml. af kort og tegninger, løbe nr. 31-37. Charlottenlund skov. W. Køchen, 1839. Negativ nr. 934.

EKSKURSIONER

Syd-England

2. juni til 9. juni 1975

Ekskursionen til en række af Syd-Englands parker og arboreter var D.D.F.'s 2. større udlandstur. Tilslutningen var stor, 43 deltagere mødtes mandag den 2. juni i Kastrup. I London blev vi fordelt på 2 hoteller, og vi startede derfra hver morgen kl. 8 i lejet bus til vore ekskursionsmål. Busturene tog en del af tiden, men vi havde dog den fordel, at vi ikke behøvede skifte bopæl og at vi kunne udnytte aftnerne til at se London, gå i teatre, til koncerter og – eller pubs. Mange af deltagerne hørte Isaac Stern spille Brahms' violinkoncert i Royal Festival Hall.

Tirsdag besøgte vi Hilliers Garden, nær Winchester. På vejen omkring Winchester lagde vi mærke til talrige store *Rhododendron pontica*, der er naturaliserede i Syd-England, og sammen med *Ilex* og *Taxus* giver de skovbrynet et særligt præg.

I 1953 startede H.G. Hillier arboretet, der er tilsluttet planteskolen. Nogle over 100 år gamle træer fra den oprindelige lille have står der endnu og giver arboretet præg af højere alder. Hele arealet omfatter 40 ha i dag, og H.G. Hillier, der selv sammen med Roy Lancaster viste os rundt, samler sjældenheder fra hele verden. De mere hårdføre står frit i arboretet, de sartere plantes i læ af husene eller endda på Isle of White. Op ad huset stod en pragtfuld *Fremontodendron californica* med smukke gule blomster. Til de hårdføre regnes dog her for eksempel *Camellia japonica*, *Zanthoxylum*-arter og *Embothrium coccineum*, som vi så som høje træer, netop i blomstring.

Blandt sjældenhederne kan der nævnes *Rehderodendron macrocarpum*, der ifølge H.G. Hillier i 1920 blev opdaget i Kina, endvidere de monotypiske *Taiwania* fra Formosa og *Diselma* fra Tasmanien. En høj og smuk *Eucalyptus niphophila* betragtede vi med særlig interesse, da den er meget hårdfør og kunne være egnet til vore hjemlige forhold. Den har hjemme i Australiens bjerge i 13-1500 meters højde.

Efter frokost havde vi en times tid til at vandre rundt i arboretet og se på enten de talrige *Rhododendron*-arter og endnu talrigere hybrider eller på stauder og vandplanter.

På hjemvejen standsede vi i Winchester og havde lejlighed til at se domkirken.

Onsdag besøgte vi National Pinetum i Bedgebury i Sydøst-England. Pinetet indtager ca. 32 ha af Bedgebury Forest og er tilknyttet Kew Gardens. Det blev i 1925 anlagt af W. Dallimore, der lod en del ældre nåletræer stå. Dallimores efterfølger som leder af pinetet, A.W. Westall, førte os rundt og gav os mange interessante oplysninger. I dag repræsenterer National Pinetum den største samling af arter og varieteter i Europa, og dette til trods for de dårlige betingelser, der råder på dette sted: jordbunden er meget dårlig, den mangler totalt fosfater, og pH værdien ligger på 3,1. De talrige vandløb og vandpytter er brune af jern. I hver eneste måned af året kan der optræde nattefrost, især i de lavt liggende dele af pinetet, hvis beliggenhed varierer mellem 70 og 100 m over havet. Under disse betingelser er det forbavsende at se 20 m høje *Araucaria araucana* med ca. 40 grenkranse og ca. 110 år gamle *Sequoia sempervirens*. Så vidt det var muligt, grupperedes arterne af samme slægt samlede. Systematikken bliver dog brudt i en mindre skov, der oprindeligt bestod af 21 species, men nu desuden indeholder alle mulige selvsåede krydsninger, der ukontrolleret får lov at stå og kun udtyndes, når det er påkrævet.

Af særlig sjældne træer bemærkede vi en gruppe store, indtil 40 år gamle *Athrotaxis laxifolia* og *Taiwania cryptomerioides*. Nærværdig er endvidere en række af de hurtigt voksende *Cupressocypa-*

Drimys lanceolata. Exbury Gardens. Foto: M. Brandt Pedersen.

ris leylandii, der er *Cupressus macrocarpa* x *Chamaecyparis nootkensis*.

Torsdag den 5. juni besøgte vi Exbury Gardens, sydvest for Southampton. Exbury Gardens dækker et areal af 80 ha og blev oprettet i 1921. Til anlægsarbejdet beskæftigedes dengang 150 gartnere, i dag passes hele det store areal af 6 gartnere. Exbury Gardens beskæftiger sig især med Rhododendrondyrkning, og man eksperimenterede her i stor stil med hybridisering. Men vi fik også meget andet at se: store *Cedrus libani* og *Pinus rigida*, *Podocarpus salignus*, en *Drimys lanceolata* i blomst, *Griselinia lucida*, smukke blomstrende *Crinodendron* og meget andet, der gjorde den store park interessant og afvekslende.

Næste formiddag besøgte vi Nymans Gardens og blev ledsaget af overgartner Mr. Nice, der fra barndommen har levet i Nymans Gardens, hvor allerede hans far var overgartner. Nymans Gardens var en af rejsens højdepunkter, både med hensyn til artsrigdom og til havens anlægsmæssige skønhed. Mange af arterne stammer fra frøindsamlinger i Kina, for eksempel flere *Magnolia officinalis* i kæmpestørrelse og mange *Rhododendron*-arter. Det dybeste indtryk gjorde en stor *Meliosma Veitchiorum*, helt dækket af sine store blomsterstande. Mindre iøjnefaldende, men ikke mindre interessante, var eksemplarer af store *Tetracentron sinense* og *Umbellularia californica*. I pinetet findes 150 år gamle *Araucaria araucana* og *Cryptomeria japonica*, og underbeplantningen er meget afvekslende med *Hydrangea*- og *Rhododendron*-arter, *Eucryphia glutinosa*, *Drimys winteri*, *Oxydendrum arboreum* og mange andre.

Samme dags eftermiddag besøgte vi Wakehurst Place, der nu er en aflægger af Kew Gardens. Grundvandssænkningen i Kew gør det nødvendigt at flytte træerne, i fremtiden vil der hovedsageligt være væksthuse i Kew. Wakehurst Place råder over ca. 80 ha, hvoraf vi kun så en lille del. En interessant afdeling er forbeholdt sydhemisfærens træarter, for eksempel *Hoheria*, en Malvacé fra New Zealand, *Athrotaxis selaginoides* fra Tasmanien og mange andre.

Den 7. juni besøgte vi Stourhead Gardens ved byen Mere. Haven blev anlagt af Henry Hoare omkring 1750 som en af de første »engelske haver«. Som model tjente italienske malerier af for eksempel Claude Lorrain, der malede romantiske landskaber. 3 fiskedamme blev gennem opdæmning forenet til en sø. Små templer til Flora og Apollo og grotter understreger det romantiske præg. Efterhånden, i Richard Colt Hoares tid blev der plantet sjældne træer og *Rhododendron*. En del af de flere meter høje Rhododen-

drongrupper lukker desværre for de oprindeligt beregnede overraskende og smukke udsyn.

Den sidste og måske bedste dag besøgte vi Sheffield Park. Parken blev tildels anlagt af den første Lord Sheffield omkring 1775, og meget blev plantet fra 1850 under den 3. Lord Sheffield. Efter hans død erhvervede Arthur G. Soames stedet, og han udformede parken efter de første planer fra 1775. Nu ejes haven, omkring 7 ha, af National Trust og passes af 5 ikke heltids beskæftigede gartnere. Overgartner Mr. Skinner gik med os rundt som entusiastisk og inspirerende guide og gjorde os opmærksomme på sjældenheder og smukke details. Haven er berømt for sine høstfarver, for *Rhododendron* og for *Gentiana sine ornata*, som vi dog ikke så noget til.

Mens Stourhead Gardens er det smukke resultat af en amatørs drøm om at levendegøre et maleri, er Sheffield Park det fuldenkte værk af professionel havearkitektur. De 3 søer med deres broer og vandfald, løvets forskellige farve, solnedgangens lysvirkning, det enkelte træs silhouet og placering, alt er afstemt mod hinanden for at opnå en optimal virkning.

Af imponerende store træer må nævnes de 30 m høje *Eucalyptus gunnii* fra 1910, *Pinus radiata*, der blandt andet står i en gruppe ved parkens indgang, *Pinus montezumae*, en over 60 år gammel *Saxegothea conspicua*, en 35 m høj *Sequoiadendron giganteum* fra den første indførsel til England i 1853, med en stammeomkreds af 7-8 m. En særlig smuk *Pseudolarix amabilis* må også nævnes og de mange skønne *Nyssa silvatica*.

Ved rundgangen førte Mr. Skinner os tilsidst til en palmeallé af *Trachycarpus fortunei*, der ligger næsten gemt i et *Rhododendron*-krat.

Sheffield Park tilhører – som nævnt – National Trust ligesom Stourhead Gardens, Nymans Gardens og Wakehurst Place. National Trust er ikke statslig men en fond, der nu ejer hundreder af historiske slotte, bygninger, parker osv., som er blevet skænket til National Trust, så de kunne bevares i al fremtid og samtidig være åbne for besøgende. Gaverne er ofte ledsaget af pengegaver, så bevarelsen af ejendommene muliggøres. National Trust er Englands største private grundejer.

Vor »Fonden for Træer og Miljø« har i National Trust et forbillede. Lad os håbe og tro, at denne vision en dag bliver virkelighed.

Dette referat er langt fra udtømmende. Vi så mange flere interessante arter, der fortjente at nævnes. Det ville dog kræve en ret

voluminøs rapport, hvis man skulle få alt med fra en tur, der var så vel tilrettelagt og bød på så rige dendrologiske oplevelser.

GERTRUD ASBY

Österlenexkursion 16.-17. augusti 1975

I mitten av augusti genomförde ett fyrtiotal av medlemmarna för-
eningens sommarexkursion i sydöstra Skåne. Denna del kallas även
Österlen vilket enligt några anses komma från uttrycket »öster om
leden« i detta fall Malmö – Stockholm över Kristianstad.

Trots den intensiva torra som rått under sommaren var vegetati-
onen förvånansvärt grön och frisk. Båda dagarna präglades av
ostadigt väder, men på exkursionsdeltagarna föll inte många drop-
par regn.

Efter samling i Sövestad, någon mil norr om Ystad, besökte vi
konsthandverkare Sigvard Nilsson i hans utställningslokal. Efter
lunch på Snogeholms slott gick färden till Oxhejdan där Sigvard
åter mötte oss och demonstrerade detta exempel på ett uråldrigt
skånskt beteslandskap. Välvuxna träd av hassel, *Corylus*, vildapel,
Malus silvestris, och hagtorn, *Crataegus*, noterades. Den därpå föl-
jande programpunkten bestod av ett besök i Kåseberga med forn-
minnet Ale stenar, Skandinaviens största skeppsättning. Strax in-
till Kåseberga ligger Hagestad naturreservat, där vi fick se ekkratt
som exempel på en ursprunglig, kustnära vegetationstyp.

Vid stranden kunde vi svalka fötterna och värmas av en diskussi-
on om det här vildväxande videts, *Salix repens*, olika morfologi
beroende på hur nära havet och den ökande saltkoncentrationen
det växte.

Dagens sista anhalt var Hammenhögs park, där bågra välvuxna
katsura-träd, *Cercidiphyllum japonicum*, på 17-18 meters höjd,
Catalpa speciosa, och ett nära 10 meter högt *Araucaria*-träd drog
uppmärksamheten till sig.

Efter övernattnig i Simrishamn skulle vi så bese den norra delen
av Österlen. Stens Huvuds naturreservat nådde vi efter bilfärd i
våldsamt skyfall. Snart sken dock åter solen över det pastorala
landskapet vid foten av »huvudet«. Olvon, benved, try, rosor,
kaprifol, slån, en m.m. trivdes i brynen.

Vi begav oss därpå till arboretum Hällevik, som är beläget norr
om Stens Huvud och utmed havsstranden. Markförhållandena är
här mycket skiftande med växling mellan lerhaltig sand och klap-

perstensvallar (strandvallar). Här har förre länsträdgårdsmästare Ekenstam planterat en hel del barrlignoser av vilka olika former av *Chamaecyparis lawsoniana* är särskilt välutvecklade.

På ett ställe i arboretet växte några björkar, *Betula*, på en egenomlig jordmånsbildning – multnande pappersbalar från ett utanför kusten förlist fartyg.

Dagens lunch avåts på Kiviks värdshus varefter vi kände oss styrkta nog att studera nästa stora trädsmåling vid Stens Huvud, nämligen arboretum Kiviks-Esperöd. Jorden är här relativt finkorning och har ett pH-värde på c:a 6,5. Grundvattnet är rörligt vilket bidrar till att åtskilliga arter på 50 år hade nått ansenliga dimensioner. Nämnas kan *Abies procera*, *A. concolor* var. *lowiana*, *Pinus peuce*, *Magnolia obovata*, *Quercus cerris* och *Torreya nucifera*.

Efter kaffe vid och studier av den berömda kungagraven i Kivik avslutades dagen med att vi fick se lite av den östskånska sandsteppvegetationen. Av karaktärsväxter som sandlilja, *Anthericum ramosum* och *Anthericum liliago*, och andra syntes inte mycket vid denna årstid. Dominerade gjorde just nu höstljungen, *Calluna vulgaris*, som just hade kommit i blom och stod vacker mot de torra örterna. Vädrrets växling nådde här sin kulmen och bjöd inom några få minuter både hagelbyar och strålande sol.

RUNE BENGTTSSON

Vestre Kirkegård og Carlsbergs Haver 27. september 1975

Omkring 80 medlemmer deltog i årets sidste ekskursion, som gik til ovennævnte københavnske lokaliteter, hvor henholdsvis kirkegårdsinspektør A. Falmer-Nielsen og landskabsarkitekt Mørten Klint havde tilrettelagt de udbytterige rundvandring. Både den ældre del af Vestre Kirkegård og Carlsbergs Æresboligs Have er i dendrologisk henseende ganske righoldige og fortjener udførlige beskrivelser, som forhåbentlig vil fremkomme i senere årsskrifter; nedenfor nævnes derfor kun nogle af de træer og buske, der påkaldte særlig opmærksomhed:

Vestre Kirkegård. Ca. 75 år gamle alleer af *Ulmus carpinifolia* og *Ulmus x sarniensis*; store, blomstrende *Hedera helix* på Nordre Kapel, og her også gruppe af *Aesculus x carnea*; adskillige kultivarer af *Taxus*, blandt andet store eksemplarer *Taxus baccata* »*Dovastonianiana*«. Ved søen og i nabolaget heraf *Quercus ilex* (3,5 m høj),

mindre *Pinus leucodermis*, stor *Ulmus x sarniensis* »*Purpurea*«, stor *Thuja orientalis*, flere *Corylus colurna*, *Sorbus torminalis*, to ca. 19 m høje *Quercus frainetto* fra 1910 (podet på *Quercus robur*), *Actinidia arguta* med frugter, stor *Quercus macranthera* (podet), *Juglans nigra*.

Carlsbergs Æresboligs Have. Foran indgangen en *Tilia x euchlora*. I store eksemplarer så vi blandt andet *Liriodendron tulipifera*, *Platanus orientalis*, *Pinus nigra* var. *poiretiana*, *Ailanthus altissima*, *Sorbus domestica*, slægtshybriden *x Sorbopyrus auricularis* (*Sorbus aria x Pyrus communis*), *Acer cappadocicum*, *Quercus imbricaria*, blomstrende *Kalopanax pictus* »*Maximowiczii*«, flere podede *Sophora japonica* »*Pendula*«, stærkt svækket *Cladrastis lutea*.

SØREN ØDUM

BERETNING FOR 1974

Dansk Dendrologisk Forening fyldte i 1974 25 år, hvilket blev markeret med Syrach-Larsens indlæg i årsskriftet, ved generalforsamlingen, med et jubilæumsarrangement den 15. juni, og med stiftelsen af Fonden for Træer og Miljø den 15. november i den gamle Landstingssal på Christiansborg.

Følgende ekskursioner blev gennemført: Jubilæumsekskursionen den 15. juni gik med båd over Lyngby Sø og Bagsværd Sø til Marienborg og Sophienholm og sluttede med middag på Hotel Eremitage. Den store sommereksekursion gik med V. Gøhrn, J. Lange og S. Ødum som ledere til Forsthaven, Rømerhaven og Botanisk Have i Århus samt til Linå Vesterskov. Den 22. september var vi af Skovhistorisk Selskab inviteret på ekskursion til Wedellsborg. F. Günther Christensen, J. Lange, P. Chr. Nielsen og Olaf Olsen ledede den 26. oktober en tur fælles med Havebrugshistorisk Selskab i Forstbotanisk Have og til resterne af den gamle forsthavn i Charlottenlund Skov.

Møderækken indledtes med Rhododendron-Kredsens møde den 8. januar, hvor afdelingsleder, lic. agro. Niels Erik Nielsen talte om: »Jordens surhedsgrad og planternes ernæring«. Den 11. februar holdt distriktsgartner Willy F. Hansen et rejseforedrag om Australien og omegn med hovedtemaet: »Araucaria og Eucalyptus«. Generalforsamlingen hyldede dr. C. Syrach-Larsen, som ønskede at udtræde af bestyrelsen, for hans virke i foreningens ledelse gennem 25 år, og arboretforstander, dr. agro. Bent Søegaard blev derpå indvalgt. Herefter rekapitulerede Johan Lange på vers foreningens historie, Emil Hartmann og Helge Vedel viste billeder fra henholdsvis Hollandsturen og ekskursionen til Lolland-Langeland, og Johannes Hedegaard sluttede med billeder fra en indsamlingsrejse i Nepal. Ved et møde med Havebrugshistorisk Selskab den 20. november talte lektor J. Nilas Jensen i anledning af Universitetets Botaniske Haves 100-årsjubilæum om: »Universitetets botaniske haver i København«. Sæsonen sluttede med professor Asger Klougarts lysbilledforedrag den 9. december: »Planter jeg mødte i Japan«.

Ved årsskiftet havde foreningen 515 medlemmer.

SØREN ØDUM

RHODODENDRON-KREDSSENS VIRKSOMHED 1974

Som afslutning på flere års foredrag, der omhandlede emner om Rhododendron-planterets vækstforhold, holdt afdelingsleder, lic. agro. Niels Erik Nielsen, Landbohøjskolen, den 8. januar et sammenfattende foredrag over:

Jordens surhedsgrad og planternes ernæring.

Foredraget er gengivet i Meddelelse nr. 7 & 8 – 1973/74.

Den 19. februar holdt billedhugger Johs. Hedegaard et rejseforedrag med lysbilleder over:

Langs Trisulifloden i Nepal.

Kredsens 1. forårsekskursion afholdtes den 4. maj med rundvisning i Fredensborg Slotshaves Rhododendron-plantninger under ledelse af slotsgartner Sejer Kristiansen.

Medlemmerne fik et udmærket indblik i de omfattende nyplantninger af Rhododendron med afvekslende smågrupper af sjældne træer og buske og en gennemført bundplantning. Imponerende var det at se de store kompakte Rhododendron-grupper, som lå smukt placeret i den åbne træbevoksning. En forudgående kuldeperiode havde desværre sat udviklingen og blomstringen noget i stå.

Kredsens 2. forårsekskursion startede den 18. maj i D. T. Poulsens Planteskole, Kvistgaard, hvor vi så Rhododendron-plantningen blandt andet med firmaets egne hybrider under kyndig vejledning ved planteskoleejer Niels Dines Poulsen. I den gamle plantning står adskillige veludviklede eksemplarer af arter og egne hybrider, blandt de sidste var der flere numre, som var aldeles udmærkede.

Efter rundgangen holdtes kredsens årlige generalforsamling i planteskolen i henhold til dagsordenen. På valg var Aksel Olsen, N.-G. Treschow og Olaf Olsen, og alle blev genvalgt, dog havde Olaf Olsen helst set en afløser i sit sted. Der holdtes frokostpause på Tikøb kro, hvorefter der fortsattes med eftermiddagsbesøg hos anlægsgartnermester Børge Deichman, Hornbæk, der viste rundt i sin store velanlagte Rhododendronhave, skærmet af Fyrretræer og afvekslende mellemlantninger af stedsegrønt. Alle planterne var overordentlig velkultiverede og overvejende velprøvede sorter, men også mange nye sorter til afprøvning. Den interesserede kan rekvirere en fortegnelse over sorter og arter.

Som også nævnt til generalforsamlingen, er plantesalget fra kredsens indtil videre indstillet, og der henvises til personlige kontakter.

Efterårets 1. møde indledtes den 15. oktober 1974 med konsulent, cand. hort. Hans Petersens lysbilledforedrag om:
Anvendelse af Rhododendron og andre surbundsplanter i moderne haver.

Den 5. november 1974 holdt forsøgsleder, cand. hort. P.E. Brander et lysbilledforedrag om:
Erfaringer af forsøg med Rhododendron og andre surbundsplanter på forsøgsstationen ved Hornum.

Efterårets to foredrag blev gentaget den 12. november 1974 på Naturhistorisk Museum i Århus for de jydske medlemmer med Det Jydske Haveselskabs Århuskreds som gæster. Til dobbeltforedraget var der mødt et meget stort antal tilhørere.

På grund af »Meddelelser« nr. 7's forsinkelse og kredsens begrænsede midler, besluttedes det at udsende et dobbelthæfte nr. 7/8 for 1973/74. Dobbelt hæftet udsendtes i begyndelsen af 1975.

Rhododendron-kredsens medlemsliste i december 1974 udviste et samlet medlemstal på 145 betalende medlemmer.

OLAF OLSEN

FONDEN FOR TRÆER OG MILJØ

Det første repræsentantskabsmøde

Fonden for Træer og Miljø havde eksisteret og virket i knapt et halvt år, da forretningsudvalget inviterede til repræsentantskabsmøde. Mødet fandt sted i Højesterets Kæremålssal 6. maj 1975.

Af de 22 repræsentanter manglede Søren Ødum, grundet ekspedition til Sydamerika, endvidere var Aage Kann Rasmussen, K. Ladefoged og Per Kirkeby fraværende.

Jørn Palle Schmidt, der sammen med Morten Klint og Johan Lange har overtaget en af fondens opgaver, var inviteret som gæst.

Mødet blev åbnet af repræsentantskabets formand, højesteretsdommer Helga Pedersen, og som dirigent valgtes fhv. højesteretspræsident Jørgen Trolle, der var så elskværdig at påtage sig hvervet, da højesteretssagfører Ib Thyregod, dirigent ved fondens stiftelse, var bortrejst.

Helga Pedersen indledte sin beretning med forslag om at lade forretningsudvalget fungere videre til næste repræsentantskabsmøde, da det kun havde virket i nogle måneder. Helga Pedersen fortsatte med beretning om fondens status, dens hidtidige virksomhed og dens planer for fremtiden. Den 31. december 1974, altså efter 1½ måneds beståen, rådede fonden over en obligationsmængde på 57.500,- kroner. Forretningsudvalget har henvendt sig til en række institutioner, virksomheder, legater og privatpersoner. Ved fondens start modtog den 25.000,- kroner fra Dronning Margrethe og Prins Henriks Fond, i indeværende regnskabsår 10.000,- kroner fra Kong Frederik og Dronning Ingrid's Fond. Yderligere bidrag kom fra Tuborg Fondet, Illum Fondet, I.B.M., Konsul George Jorck og Hustru Emma Jorcks Fond og de store banker. Mange privatpersoner, også udenfor Dansk Dendrologisk Forenings medlemskreds, har sendt større eller mindre beløb, så fonden råder efter et halvt års beståen over ca. 150.000,- kroner.

En af fondens medarbejdere har oprettet en fond, hvis formål blandt andet er at yde støtte til Fonden for Træer og Miljø, idet halvdelen af fondens nettoindtægt tilfalder Fonden for Træer og Miljø. Denne fonds fundats er ligesom fundatsen for Fonden for Træer og Miljø konfirmeret af Miljøministeriet, der har prohiberet dens værdipapirer.

Fondens indtægter og formue er skattefri. Ydelser til fonden er fradragsberettigede i givernes indtægt efter sædvanlige regler, hvil-

ket fonden fik bekræftet af Skattedepartementet. I overensstemmelse med loven blev fondens indsamling anmeldt til Københavns politi.

Forretningsudvalgets første opgave havde været en propandaaktion for at skabe en økonomisk basis. Oprettelse af en støttekreds, der senere vil blive omtalt nærmere, har givet positive resultater.

Fonden har været omtalt i pressen, også i den svenske, men mere omtale ville være ønskelig. Arkitekt Ib Møller havde medbragt sin omfangsrige avisudklipssamling, der viser, at der findes stor interesse rundt i landet for plantning og bevaring af træer. Fonden har også gentagne gange været omtalt i radio, og Helga Pedersen appellerede til de sagkyndige om at huske fonden, når de griber mikrofonen.

I propagandaøjemed er der planer om optagelse af en kortfilm.

Helga Pedersen har henvendt sig til formanden for Kommunernes Landsforening, Jens Mathiasen, i den hensigt at vække interesse for fondens arbejde ved de kommunale møder både for de folkevalgte og embedsmænd, for eksempel i form af foredrag, og Helga Pedersen vil også forsøge at få kontakt med Amtsrådsforeningen.

Repræsentantskabet er valgt for 4 år ad gangen, men der har vist sig så megen interesse udenfor det nuværende repræsentantskabskreds, at der må overvejes ændringer i dets sammensætning inden alt for længe. Dog håber fonden, at de sagkyndige, der endnu ikke er repræsenterede, vil støtte den allerede nu. Om det Danske Hedeselskabs fremtidige repræsentation har Helga Pedersen kontakt med formanden, direktør A.W. Nielsen.

Arbejdet med de offentlige myndigheder har givet positive resultater: efter henvendelse til Ministeriet for Offentlige Arbejder er fonden repræsenteret i udvalg, der arbejder med to vigtige opgaver, nemlig saltningsproblemet og beplantningen ved de offentlige veje.

Samarbejdet med kommunerne har været interessant og positivt. I Skibby lykkedes det fonden ved hurtig indsats at redde nogle gamle egetræer ved at foreslå en vejføring ændret.

Hurtig indsats havde også sin virkning i Odense, hvor en gammel allé, der truedes med fældning, blev reddet.

Et større projekt er »Den grønne plan«. Planen blev inspireret af Selskabet for Bygnings- og Landskabskultur, men på et meget tidligt tidspunkt fik arkitekt Ib Møller fonden interesseret i denne plan, og forretningsudvalget, støttet af Helga Pedersen, gik hel-

hjertet ind for planen. »Den grønne plan« skulle oprindeligt omfatte to så forskellige kommuner som Bramminge i Vestjylland og Ringe på Fyn. Fonden fandt, at hvis planen skulle være landsdækkende, måtte den også inddrage en sjællandsk kommune, der var præget af udflytning fra København. Fonden pegede på Helsingø, der besidder meget smukke og værdifulde naturområder. Heldigvis viste det sig, at Helsingø kommune var stærkt interesseret i at blive omfattet af denne beplantningsplan. De tre kommuner stillede tilsammen 90.000,- kroner til disposition for planens udformning. Man fik Dansk Byplanlaboratorium til at påtage sig udgifterne ved trykningen af planerne. Dette vil andrage ca. 35-37.000,- kroner. Fonden for Træer og Miljø og Selskabet for Bygnings- og Landskabskultur skulle tilsammen bidrage med 50.000,- kroner. Det kan bemærkes, at Fonden for Træer og Miljø fik sin part, 25.000,- kroner stillet til rådighed af Tuborg Fondet, (det var naturligt for Tuborg at interessere sig for »Den grønne« plan!). Vi er Tuborg Fondet taknemmelige for denne donation. Ved borgermøder i de 3 kommuner, ved hvilke fonden var repræsenteret, vakte planerne stor interesse blandt samtlige fremmødte.

»Den grønne plan« bliver udformet af arkitektfirmaet Møller & Wichmann i Beder ved Århus. Det er meningen, at planen skal være færdig inden 1. oktober, da 1975 er erklæret for »Det europæiske bygningsfredningsår«. I de europæiske lande arbejdes med projekter og rapporter, der skal belyse, hvad vi kan gøre for at værne om vore bygningsværker. Blandt de mange rapporter, der forventes at foreligge i Amsterdam til efteråret, vil der fra Danmark komme »Den grønne dispositionsplan«, hvor man udover menneskets – medtager naturens bygningsværker, nemlig beplantningen.

Slangerup Kommunes skolevæsen har henvendt sig til fonden om forslag til en pædagogisk præget beplantning ved Byvangsskolen. Jens Asby og Søren Ødum tager sig af opgaven.

Fredningsplanudvalget for Vestsjællands Amt har bedt fonden om hjælp med bevaring af gamle alleer. Johan Lange og Wisti Raae vil være fondens sagkyndige.

Fra Tranekær gods modtog fonden anmodning om hjælp vedrørende den Nordre Allé, hvor man mente, at træerne skades alvorligt af saltning. Fonden anmodede Arboretet i Hørsholm om en udtalelse. Lektor Hans Roulund afgav efter at have besøgt alle en udførlig rapport om alleens tilstand. Denne understøttede i høj grad godsets formodning om saltskader. For at få en varig af-

gørelse har godset efter fondens forslag bedt om fredning, hvor fredningen skal omfatte saltningsforbud i lighed med den kendelse, Overfredningsnævnet har afsagt vedrørende alleen ved Rathlousdal. Fonden har anmodet Danmarks Naturfredningsforening om hurtig behandling og støtte til sagen.

Fonden støtter Danmarks Naturfredningsforenings bestræbelser om at få kortlagt bøgeskovenes udbredelse i Danmark.

På kontorchef Jytte Kvornings initiativ oprettedes den før nævnte støttekreds, der har til formål at øge fondens aktionsområde, så det dækker hele landet. Eva Trolle og Tove Christensen har påtaget sig denne opgave. Som naturlig basis for støttekredsen regner fonden DDF's medlemmer, men alle, der viser interesse for fondens arbejde, optages i støttekredsen. Gennem støttekredsen har fonden iagttagere over hele landet, der kan informere fonden om bevaringsværdige beplantninger eller enkelttræer, der er truede og kan reddes ved fondens indgreb. Støttekredsens repræsentanter kan desuden efter anmodning fra fonden undersøge lokale sager og optræde som kontaktpunkt til lokale myndigheder, presse, personer samt institutioner.

Fondens bestræbelser for at være aktiv over hele landet betyder dog ikke, at København er glemt. Illum Fondens bidrag var øremærket til »om muligt Københavns city«. Henvendelse fra Valby og Vanløse viser, at beboerne her også ønsker at gøre deres bydele grønne.

Bortset fra disse aktiviteter »i marken« har fonden taget skridt til at søge en pjece med Ingeborg Frederiksens tegninger udgivet. Kunstnerinden har stillet sine tegninger gratis til rådighed, og Skovhistorisk Selskab overlader velvilligst fonden sit clichémateriale.

Fonden udarbejder desuden en pjece, der i billeder og tekst skal tale træernes sag og bidrage til en generel sindelagsændring overfor træer. Dette er en væsentlig, men tidskrævende ting.

Et andet udvalg er nedsat vedrørende registrering af træer på og omkring vore kirkegårde. Gæsten, professor Jørn Palle Schmidt, redegjorde for dette udvalgs arbejde. Trods strenge regler angående kirkegårdenes drift sker der mange ulykker ved fældning, styning og småændringer. Det er vanskeligt at komme dette til livs, da der ikke findes nogen registrering af tilstedeværende træer. Fonden vil derfor forsøge at gennemføre en sådan registrering og søge at vække interesse på lokalt plan for kirkegårdenes beplantning. Udvalget vil udarbejde et skema til registrering, der kan ud-

fyldes af støttekredsens medlemmer og andre lokale interesserede. Tilsyneladende findes der i nogle lokale foreninger allerede en del stof, man kan få stillet til rådighed, og indenfor udvalget foreligger ligeledes et væsentligt materiale.

Efter formandens beretning fulgte diskussionen; de tilstedeværendes indlæg viste, at fondens arbejde ikke er problemfrit. Helge Vedel oplyste, at ministeriet har givet afslag på ansøgningen angående registreringen af bøger med begrundelsen, at opgaven var for omfattende. Sagen er dog ikke opgivet, der arbejdes energisk for denne sag i et udvalg, hvor fonden er repræsenteret.

Jens Asby takkede på forretningsudvalgets vegne Helga Pedersen for stor og inspirerende hjælp i hele arbejdsperioden. Han takkede endvidere Morten Klint for det store arbejde, han har ydet og desuden Eva Trolle og udvalgene for deres glimrende indsats. Forretningsudvalgets arbejde måtte naturligt være præget af Søren Ødums fravær samt af, at Bent Søegaard har været væk i to måneder. Men takket være et fortræffeligt samarbejde mellem de tre tiloversblevne og Helga Pedersen er arbejdet lykkedes.

Mødet afsluttedes med en hjertelig tak til dirigenten.

Efter mødet holdt Ib Møller et interessant lysbilledforedrag, der klart belyste træernes betydning i det moderne miljø. Dansk Dendrologisk Forenings medlemmer kan glæde sig til dette foredrag, som Ib Møller har lovet at holde for foreningen. Det var en festlig afslutning, til hvilken der var indbudt gæster, og både foredrag og billeder vakte stort og fortjent bifald i forsamlingen.

GERTRUD ASBY

Foreningens publikationer er ikke i almindelig handel. Så længe oplaget tillader det, kan foreningens medlemmer og bytteforbindelser erhverve dem til de anførte priser.

Dansk Dendrologisk Årsskrift:

Bind 1		
Hæfte	I 1950	25,00
-	II 1953	25,00
-	III 1955	25,00
-	IV 1957	35,00
-	V 1961	35,00
Bind 2		
Hæfte	I 1963	35,00
-	II 1965	40,00
-	III 1967	40,00
Bind 3		
Hæfte	I 1968	40,00
-	II 1970	40,00
-	III 1973	45,00
Bind IV		
Hæfte	1 1974	50,00
-	2 1975	55,00
-	3 1976	55,00

Dansk Dendrologisk Forening
Rolighedsvej 23
1958 København V

Redaktion: Peter Wagner

Adresse: Botanisk Centralbibliotek
Gothersgade 130
1123 København K.